

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra psychologie

Kresba u dětí s vadami řeči

Bakalářská práce

Nikola Malášková

Specializace v pedagogice: Psychologie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Kateřina Lohrová, Ph.D.

Plzeň, 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Kresba u dětí s vadami řeči“ vypracovala samostatně za použití literatury a internetových zdrojů uvedených na konci této práce.

V Plzni, 25. 4. 2018

.....

Podpis

Poděkování

*Touto cestou bych chtěla poděkovat
PhDr. Mgr. Kateřině Lohrové, Ph.D., za její pomoc, odborné vedení,
cenné rady, trpělivost a poskytování motivace pro vypracování této
bakalářské práce.*

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

Úvod	3
Teoretická část	4
1. Kresba	4
1.1 Význam kresby	4
1.2 Vývoj kresby.....	5
1.2.1 Vývojové stádia	5
1.3 Kresba lidské postavy.....	7
1.3.1 Etapy vývoje kresby lidské postavy podle Georgese Cogneta	7
2. Diagnostika a interpretace výtvarného projevu	9
2.1 Kresba z hlediska diagnostického	9
2.1.1 Kresebné testy	9
2.1.1.1 Goodenoughové test kresby lidské postavy.....	10
2.1.1.1.1 Česká modifikace testu – Šturma, Vágnerová	10
2.1.1.2 Machoverové test kresby lidské postavy	11
2.2 Interpretace kresby postavy	12
3. Řeč	16
3.1 Rozvoj řeči	16
3.2 Vývojové vady a vadná výslovnost	17
3.2.1 Narušená komunikační schopnost	18
3.3 Klasifikace poruch řeči	19
3.3.1 Poruchy vývoje řeči – opožděný vývoj řeči	19
3.3.2 Poruchy plynulosti řeči – koktavost, breptavost	20
3.3.3 Neurotické poruchy řeči – mutismus	24
3.3.4 Poruchy při anomáliích orofaciálního systému – dysfonie	26
3.4 Logopedie	27
4. Současný stav poznání v českém prostředí	29
Praktická část	31
5. Kresba u dětí s vadami řeči	31
Cíl práce	31

Metody výzkumu.....	31
Charakteristika výzkumného vzorku	32
Průběh sběru dat	33
Postup při rozboru kreseb	34
6. Analýza kreseb	36
7. Typické rysy kreseb dětí s vadami řeči.....	55
Závěr.....	58
Resumé	60
Seznam použitých zdrojů.....	61
Přílohy	

Úvod

Téma „Kresba u dětí s vadami řeči“ jsem zvolila, protože mi souvislosti těchto dvou oblastí připadají nedostatečně probádány a upřesněny. Dětská kresba je prostředkem k poznání osobnosti dítěte. Děti s vadami řeči jistě vnímají a prožívají svět okolo sebe rozdílně, než děti bez těchto poruch. Dětská kresba by nám mohla pomoci k přiblížení poznání jejich světa, jak se liší od toho našeho. Mohla by vést k většímu pochopení myšlení a způsobu uvažování těchto dětí, k jeho obohacení a lepšímu vcítění se.

V dnešní době stále přibývá dětí s vadami řeči, je jich více a více. Je nutné snažit se je pochopit a dostatečně jim porozumět. Tyto děti se často bojí vyjádřit pomocí slov, jelikož se kvůli své vadě setkávají s výsměchem. Ale kresba je pro tyto děti možností vyjádřit se beze slov, bez výsměchu.

Kresby dětí s vadami řeči mohou vykazovat nějaké zvláštnosti, specifické znaky či přenesení handicapu na papír.

Na výběru tématu měl podíl i můj osobní zájem, jelikož bych se ráda v budoucnu zabývala studiem logopedie. V logopedické praxi by díky kresbě mohlo být dosaženo lepšího porozumění dítěti a na základě toho, může dojít ke zkvalitnění vztahu a zlepšení výsledků v logopedické intervenci.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části je představena kresba, jejím význam, vývoj, a také jak kresbu využít jako diagnostický nástroj. Další kapitola je věnována řeči, narušené komunikační schopnosti a řečovým vadám. Poslední kapitola teoretické části obsahuje popis současného stavu poznání a způsoby zpracování této problematiky na českém území.

V praktické části je prezentováno vlastní výzkumné šetření. Obsahuje popis cíle výzkumu, charakteristiku výzkumného vzorku a popis metody sběru dat. Následuje rozbor a analýza produktů duševní činnosti.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, zda může být kresba ovlivněna vadou řeči, zda bude mít kresba specifické znaky.

Teoretická část

1. Kresba

Motto: „Kresba má blíže k jednání než mluvené slovo“

Zdeněk Altman

1.1 Význam kresby

Kresba je prostředek, jak k dítěti nalézt cestu, abychom ho lépe poznali. Dítě má možnost se pomocí kresby vyjádřit a uvolnit se. Výtvarný projev je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti (Davido, 2001).

„Je to svobodná tvorba, kterou dítě často věnuje dospělému jako část sebe samého.“ (Cognet, 2013, s. 11).

Jacqueline Royerová (in Cognet, 2013, s. 36) tvrdí, že: *„kresba je „univerzální jazyk“ vlastní celému lidstvu bez ohledu na místo a čas.“* Zároveň ale také uvádí, že dětskou kresbu můžeme chápat jako „intimní deník, korespondenci se sebou samým“, která jedinci umožňuje získat přístup a náhled do svého nitra a hlouběji porozumět stavu své psychiky (Cognet, 2013).

U dětí předškolního věku je stupeň jemné motoriky, senzomotoriky a grafomotoriky jedním z několika kritérií při posuzování zahájení školní docházky. Kresba nám poskytuje informace například o celkové vývojové úrovni, o zrakovém a prostorovém vnímání, o vizuomotorice (součinnost zraku s pohybem ruky), o emocionalitě, vztazích a postojích dítěte.

V kresbě se vyskytují znaky, které jsou typické pro určitý vývojový stupeň. Posuzování vývojové úrovně jen podle kresby je problematické. V jistých případech jde spíše o odhalování individuálních odlišností ve srovnání s vrstevníky.

Dítě do kresby promítá své pocity, prožitky či traumata. Kresba nám odhalí, co dítě cítí, ale nechce se s tím svěřit pomocí řeči.

Výtvarný projev slouží i jako terapeutický nástroj v případě, kdy dítě neumí či nemůže vyjádřit, jak se cítí, má nedostatečně rozvinuté komunikační schopnosti či sociální dovednosti. Kresba se pak stane způsobem komunikace nebo možností navázat vztah (Bednářová, Šmardová, 2006).

Mnoho psychologů a odborníků se shoduje na tom, že dětská kresba není pouhým projevem výtvarného talentu dítěte, ale odhaluje nám celou jeho osobnost. Představuje určitý druh výpovědi o psychickém světě dítěte (Mlčák, 1996).

1.2 Vývoj kresby

„Vývoj kresby bývá často srovnáván s vývojem řeči.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 10).

Začíná to bezesmyslným čáráním, které je připodobňováno nesmyslnému opakování hlásek. Opakované pokusy o kresbu se rovnají broukání. Ale jak ve vývoji řeči, tak i ve vývoji kresby, jsou mezi jedinci určité nemalé odlišnosti (Bednářová, Šmardová, 2006).

1.2.1 Vývojová stádia kresby

Pro první stádium jsou typické čmáranice. V této fázi je pro dítě důležitější, že se vůbec kreslí, než co se kreslí (Uždil, 2002).

Z počátku dítě používá ke kreslení celou paži, později však zapojí i loket a zápěstí, což mu umožňuje čmárat všemi směry. Tak vznikají zamotané, neorganizované spletnice čar. Náhodným pronikáním se už objevují náznaky oblouků či koleček (Bednářová, Šmardová, 2006).

Spokojené a šťastné dítě kreslí převážně tlusté, silné čáry, které zaberou spoustu místa na papíře (Davido, 2001).

Stádium čárání souvisí s rozvojem organických funkcí. Objevuje se fáze, kdy dítě projevuje snahu napodobit psaní. Zde je pozorovatelný jistý záměr. Jde o stádium „nezdařeného realismu“, kdy se dítě snaží o uzavřené smyčky (loops) s úmyslem napodobit písmo dospělých (Davido, 2001).

„Jedná se o fázi, kdy „obrázek má být realistický, ale nedaří se to“. Dítě ještě nedokáže řídit a omezit své tvořivé pohyby, aby dodalo linii žádaný tvar.“ (Cognet, 2013, s. 26).

Okolo třetího roku dítěte se v kresbě objevují nepravidelné ovály a také svislá a vodorovná čára. V tomto období dítě připodobňuje například kulatý tvar ke známé věci jako je slunce nebo míč.

V tomto věku se zároveň začíná objevovat kresebný projev, jenž připomíná lidskou postavu. Tato snaha o kresbu lidské postavy je založena na uvědomování si vlastního těla a pozorování druhých lidí (Vágnerová, 2012).

Lidská postava je takovou první zobrazovanou formou v dětské kresbě. Hlavu představuje nepravidelný ovál a tělo zastupuje připojená zvlněná čára. Nebo je postava znázorněna oválem, který symbolizuje hlavu a současně i trup. K oválu jsou připojeny dvě čáry jako nohy a často i další dvě jako ruce (Davido, 2001).

V tomto věku má pro děti největší význam obličej. Ten totiž slouží k navazování sociálního kontaktu a k příjmu potravy. Z tohoto důvodu je obličej první částí postavy, kterou dítě nakreslí (Vágnerová, 2012).

Postupem času dítě vkresluje detaily obličej, které nemusí být vždy správně umístěny. Mezi 3. a 4. rokem se dítě dostává do stádia tzv. „hlavonožce“.

„Toto označení znamená, že nejjednodušší kresba postavy (hlava a končetiny) je zárodkem vypracovanější kresby, která bude následovat.“ (Cognet, 2013, s. 120). Stádium je typické právě tím, že kreslené postavě člověka vychází končetiny z hlavy (Bednářová, Šmardová, 2006).

Kresbu hlavonožce můžeme považovat za důkaz, že dítě kreslí ty části lidského těla, které mu připadají důležité (Vágnerová, 2012).

Kolem čtvrtého až pátého roku se v kresbě objevují detaily, které dítě považuje za důležité. Jejich zobrazení je však odlišné od reality. Dítě postavu obléká, velmi častá je tzv. průhlednost – transparentnost. Dítě kreslí i to, co není běžně vidět, protože ví, že to tam patří, například pupík (Vágnerová, 2012).

Okolo pátého roku už dítě rozlišuje hlavu, trup a končetiny. Někdy k tomu dochází jednodimenzionálně – jen jednou čarou, či dvoudimenzionálně. Během šestého roku je častější dvoudimenzionální kresba končetin a jednotlivé části těla už jsou správně umístěny (Bednářová, Šmardová, 2006).

Na hlavě se objevují vlasy, které jsou zprvu kresleny jako trčící čáry směrem nahoru, avšak později je dítě schopno kreslit i různé druhy účesů. V tomto předškolním období jsou pozorovatelné rozdíly mezi kresbou muže a kresbou ženy. V původních kresbách bylo pohlaví těžko nebo spíše vůbec rozpoznatelné, v kresbě se objevovaly jen obecné znaky člověka. Zpočátku jsou viditelné rozdíly například v kresleném oblečení – sukně, klobouk, taška. Dalším důležitým znakem odlišujícím pohlaví je délka vlasů či účes (Uždil, 2002).

Mezi sedmým a devátým rokem se objevuje kresba z profilu a je mnohem častější. Dítě má ale problém s připojením končetin, kdy je napojuje na přední či zadní linii trupu (Bednářová, Šmardová, 2006).

Profil je velmi náročný na kresbu, jelikož je nesymetrický. Je nutné zapojit představivost k promítnutí si rysů postavy. Dítě se pokouší vybavit, jak vypadá postava z boku, jaké má odlišné rysy oproti zafixované podobě postavy zepředu (Uždil, 2002).

V devíti letech se dítě snaží zaznamenat do kresby pohyb (Bednářová, Šmardová, 2006). Pohyb může být vyobrazen jako nějaký detail, jako je například ruka držící deštník či tašku. Pokud se dítě snaží nakreslit postavu, která kráčí, kreslí ji právě z již zmíněného profilu (Uždil, 2002).

Mezi nejčastěji volené náměty patří většinou osoba z okolí, domeček, autíčko či zvířátko. Objekty jsou nejprve kresleny izolovaně a až později se přidává prostředí (květina – květina v květináči – květina v trávě, slunce, mraky) (Bednářová, Šmardová, 2006).

1.3 Kresba lidské postavy

Jde o nejčastěji využívaný druh kresby k poznání a zjišťování problémů ve vývoji či psychice dítěte. Při této činnosti dítě odhaluje samo sebe, své touhy, potřeby, projektuje si do postavy své potíže a problémy, charakteristiky, jež má či by chtělo mít (Davidov, 2001).

V kresebném projevu lidských postav můžeme pozorovat, že dítě nejčastěji zobrazuje osoby, které pro něj mají subjektivní význam. Proto jsou nejčastějšími postavami v dětských kresbách rodiče, sourozenci či dítě samotné (Mlčák, 1996).

1.3.1 Etapy vývoje kresby lidské postavy podle Georgese Cogneta

Georges Cognet (2013) popisuje tři stádia vývoje kresby postavy, které pokrývají období od konce análního stádia do puberty.

1. Stádium – postava „já“

Jde o období, kdy je dítě schopno rozlišovat mezi obrazem (to, co vidí) a vyobrazením (např. odraz v zrcadle). Toto stádium formuje vlastní „já“ a vytváří prostřednictvím dvojí identifikace obraz druhého a svůj vlastní, svou vlastní tělesnou jednotu.

Objevuje se čára vymezující dva prostory – jeden uvnitř a druhý venku. To umožňuje, aby byla nakreslena postava uzavřená sama v sobě a odlišena od druhého.

Toto stádium se vyskytuje kolem druhého roku, kdy dítě dokáže vytvořit uzavřenou čáru.

2. Stádium – postava „se“

„Je to vlastně ono „se“, které nalezneme ve všech zvratných slovesech, tedy těch která naznačují dvojí umístění mluvčího, jenž je zároveň subjektem i objektem výpovědi: „cítím se dobře“, „dívám se na sebe v zrcadle“ atd., vždy jako by jedna část byla aktivní a druhá pasivní.“ (Cognet, 2013, s. 120).

Je zde pozorovatelný přechod od cítění sebe k vědomí sebe. Dítě si vytváří vědomí obrazu vlastního těla a snaží se ho přenést na papír.

3. Stádium – postava „avatar“

V tomto stádiu se kresba vyvíjí jen okrajově, přibývají pouze detaily a zlepšuje se estetická stránka kresby postavy. Cognet použil toto označení stádia, jelikož se pojem avatar používal pro popis vtělení hinduistických božstev. Ovšem dnes tento termín popisuje osobu, která ztělesňuje uživatele či hráče virtuálního světa. *„Papír, na němž se uplatňuje představivost, se podobá virtuálnímu světu, kde je možné všechno.“ (Cognet, 2013, s. 122).*

Od tohoto stádia je postava na papír kreslena vždy v nějakém vztahu k okolí. Jde o specifické znaky identifikace s dospělým, sexuální diferenciaci nebo vnímání kulturních rozdílů.

2. Diagnostika a interpretace výtvarného projevu

Kresba může být považována za diagnostický nástroj, pokud poskytuje terapeutovi, učiteli či jiné osobě informace o osobnosti dítěte, o jeho charakteristikách, představách či schopnostech. Při interpretaci je nutné si uvědomit, že pomocí kresby nemůže být odhaleno všechno a proto se nesmí dělat závěry pouze z informací získaných kresbou (Bednářová, Šmardová, 2006).

Dětská kresba je považována za přirozený způsob, kdy dítě zobrazuje podobu reálného, ale i svého fantazijního světa. Jde o velmi vhodný způsob, jak poznat a proniknout do osobnosti dítěte. Při kresbě nám dítě odkrývá svůj vnitřní svět, to jak přemýšlí, jak se cítí a jak vnímá svět okolo sebe (Matějček, 2005).

Slavík (2000) uvádí, že interpretace výtvarného díla je založena na předpokladu, že kresba či malba nejsou jen samy sebou, ale že něco znamenají. Že obsahují skryté, na první pohled nepřístupné významy a potřeby.

V kresbě se odráží psychomotorické schopnosti dítěte. Odhaluje nám i povahové vlastnosti, agresivitu či nízké sebevědomí. Kresební testy nám mohou pomoci odhalit formy poruch osobnosti nebo zjistit úroveň intelektu (Šickova-Fabricsi, 2002).

2.1 Kresba z hlediska diagnostického

Například při úvodních setkání se využívají kresebné testy. Díky nim dojde k lepšímu navázání kontaktu s dítětem, snížení nedůvěry či napětí. Diagnostické kresebné situace vznikají podle Dagmar Přinosilové (2004):

- a) spontánně – dítě začne samo kreslit libovolné téma dle svého výběru;
- b) záměrně – jde o uměle cíleně vytvořenou situaci.

2.1.1 Kresebné testy

Jak už jsem zmiňovala, kresebné testy jsou nápomocné pro diagnostiku například kognitivních schopností, úrovně motoriky nebo vizuálních schopností. Testující by neměl věnovat pozornost jen výsledné kresbě, ale i tempu, komentářům a chování při kreslení.

Jelikož bude v praktické části mé bakalářské práce využívána především kresba lidské postavy, zaměřím svou pozornost především na ni a uvedu zde několik testů tohoto druhu.

2.1.1.1 Goodenoughové test kresby lidské postavy (1926)

Tento test se orientuje na inteligenční úroveň kreslíčího. Princip tohoto testu spočívá v tom, že kresba je porovnávána s kresbou, která odpovídá věku kreslíčího. Test je soustředěn na vedení čar a zachování proporcí lidského těla (Šicková-Fabrici, 2002).

Tento test patří mezi testy využívající kresbu lidské postavy k určení inteligenční úrovně, kdy každému věku odpovídá určitý typ postavy. Je možné ho aplikovat u dětí od tří do třinácti let (Davido, 2001).

Goodenoughové test je možností k získání hrubého ukazatel mentálního vývoje dítěte od předškolního věku do prepuberty. Při vytváření tohoto testu, vycházela z předpokladu, že kresba se vyvíjí, tím pádem přibývá detailů a mění se jednotlivé rozměry kresby. Zároveň se také snažila dokázat, že kresba neodráží jen vnímání či představivost, ale i mentální rozvoj (myšlení, abstrakce, schopnost analyzovat) (Šturma, Vágnerová, 1982).

F. Goodenoughová rozdělila postavu na 73 prvků, které jsou hodnoceny každý po jednom bodě. Jedná se o prvky jako je například přítomnost krku, nosu či oblečení.

Následně je výsledek přiřazen podle tabulky k mentálnímu věku. Je stanoven počet bodů, kterého by měly děti dosahovat v určitém věku (3 roky – 2 body, 4 roky – 6 bodů, 5let – 10 bodů,...) (Davido, 2001).

2.1.1.1.1 Česká modifikace testu – Šturma, Vágnerová

Původní test byl velmi časově náročný a zdlouhavý v důsledku velkého počtu položek. A právě proto se při modifikaci tohoto testu, čeští autoři rozhodli vybrat pouze ty položky, které by měly poskytnout nejvíce informací o psychických funkcích dítěte. Tím se snažili docílit časové nenáročnosti, jednoduchosti a srozumitelnosti.

Test je určen pro děti od tří do jedenácti let. Obsahuje třicet pět položek, které jsou rozděleny na dvě oblasti. První oblast je obsahová a hodnotí kresbu z hlediska detailů a kvality. Tato část obsahuje patnáct položek a výsledkem je obsahový skór. Ten není příliš ovlivněn nejrůznějšími změnami a postižením, proto bývá většinou větší než formální skór. V obsahové části je dosaženo plného počtu bodů mnohem dříve než ve formální. Úspěšnost se zvyšuje v závislosti na věku, ovšem každá položka má odlišnou dynamiku vývoje.

Druhá oblast se nazývá formální a hodnotí zpracování tématu. Je složena z dvaceti položek, které se týkají například proporcí těla, spojení jednotlivých částí těla, symetrie pravé a levé části, atd. Výsledkem hodnocení formální oblasti je formální skór.

Přítomnost a kvalitu určité položky hodnotíme jedním bodem, nepřítomnost nebo špatné provedení je hodnoceno nulou. Formální a obsahový skór se sčítá a výsledkem je celkový skór.

Výsledky lze interpretovat z hlediska kvantitativního, kdy získané body odpovídají určitému stenu. Nebo z hlediska kvalitativního, kdy je kresba podrobněji analyzována a vyhledávají se zvláštnosti výtvarného projevu (Svoboda a kol., 2009).

Tento test se osvědčil v úvodní části vyšetření. Dítě se pozitivně naladí pomocí kresby, která zároveň napomůže i k lepšímu navázání kontaktu a vytvoření příjemnější a přívětivější atmosféry. Test poskytuje spíše rychlou orientační informaci. Ta následně přispívá k výběru a užití následujících metod (Šturma, Vágnerová, 1982).

2.1.1.2 Machoverové test kresby lidské postavy (1949)

Jedná se o modifikaci předchozího testu. Jedinec nejprve nakreslí lidskou postavu a poté je vyzván, aby nakreslil postavu opačného pohlaví. Celý výtvar je doplněn o rozhovor s terapeutem, kde kreslíci doplní upřesňující informace o postavách.

Sama Machoverová tvrdí, že když dítě kreslí lidskou postavu, dochází při tom k projekci. Dítě se identifikuje s postavou, co nakreslilo a dává jí rysy, které podle sebe samo má nebo touží mít. Kreslená postava opačného pohlaví bývá identifikována s jinou osobou, jež je pro děti důležitá, často s rodičem (Šicková-Fabrice, 2002).

Záměrem testu je porovnání dvou kreseb na základě dvojí metodologie:

1. analýza obsahu kresby, jednotlivých částí těla, hlavy, oblečení a detailů;
 2. formální a strukturální aspekty kresby (téma, pohyb, velikost, umístění postavy,...)
- (Cognet, 2013).

A. Abrahamová (in Cognet, 2013) uvádí, že test Machoverové má dva důležité účely. Nejen, že je zaznamenáváno pořadí, ve kterém jsou kreslena pohlaví, zároveň je také bráno v potaz zpracování mužské a ženské postavy. Kresba opačného pohlaví může ukázat například afektivní reagování jedince na zastávání mužské či ženské role. Může dojít k odhalení vztahů mezi ženami a muži, které by měly být podle subjektu zastávány, a také k pojetí sexuálního života.

To vše ukazuje na identifikaci dítěte s osobami mužského či ženského pohlaví, které ho obklopují.

2.2 Interpretace kresby postavy

„Pod pojmem „symbolika kresby“ rozumíme vztahy, které lze vysledovat mezi určitým druhem obrázku a určitými typy osobnosti. Většinou však nelze přikládat výskytu toho či onoho prvku přesný a neměnný význam.“ (Davidov, 2001, s. 35).

Psychologický rozbor a interpretace dětského výtvarného projevu nám poskytuje hlubší poznání dětské psychiky. Zároveň se jedná o diagnostický prostředek, na který se dá poměrně v dobré míře spolehnout (Mlčák, 1996).

„Také v zobrazování postav lze nacházet symboliku, ale postavy obvykle vypovídají o autorovi víc, než jiné symboly. Dítě do kreseb promítá celé své „já“ – když kreslí „pána“, není pochyb, že kreslí samo sebe.“ (Davidov, 2001, s. 53).

Postup při analýze kresby

1. Účast dítěte

Psycholog se zajímá o to, jakým způsobem se dítě pustilo do plnění úkolu. Například jak se odehrál první kontakt s předměty či s jakou chutí se dítě pustilo do úkolu a jak moc do něj bylo ponořeno nebo jak dítě dokázalo strukturovat prostor.

2. První dojem z obrázku jako celku

George Cognet (2013) zaznamenal čtyři celkové dojmy:

- a) převládající primární procesy – dezorganizovanost, nesourodá scéna, jejíž tematika je drsná a agresivní;
- b) převládající příklon k zjevnému obsahu – tyto kresby jsou charakteristické tím, že na nich najdeme různé objekty, které nic nespojuje (lokomotiva, košile, vrtačka);
- c) kresba s takřka banální tematikou – kresba je stereotypní a nevykazuje žádnou originalitu, zde je problém s vyjádřením se kresbou (nejde o nedostatečné technické schopnosti);
- d) dominující osobní fantazie – originální ilustrace, zobrazení postavy s jedinečnými vlastnostmi.

Části těla

Při zobrazení lidské postavy je nutné sledovat všechny části těla a detaily. Všimáme si těch detailů, které jsou přítomny, ale nesmíme zapomínat na ty, které zobrazeny nejsou.

Postava bývá hodnocena na základě získaných zkušeností a znalostí. Ale zároveň je také podstatné, znát co nejvíce informací o autorovi, mít v povědomí jeho věk, rodinné, kulturní nebo například školní prostředí.

Díky rozhovoru s autorem kresby získáme mnohá vysvětlení. Dítě nám samo sdělí spoustu informací o výtvoru (kdo je nakreslená postava, proč nějaké části chybí). Právě tato komunikace je velmi důležitá, protože díky ní se může terapeut vyvarovat chybným interpretacím.

Hlava tvoří takové centrum celé osobnosti (Davido, 2001). Je označována jako sídlo intelektu a je spojena s kontrolou impulzů a emocí. Příliš velká hlava signalizuje velkou racionální kontrolu, domýšlivost, vysoké intelektuální aspirace či nespokojenost s vlastním tělem. Naopak příliš malá hlava symbolizuje nedostatek sebedůvěry, pocit vlastní neschopnosti či deprese. Nápadné opravy a časté gumování hlavy značí sociální nejistotu nebo nedostatek důvěry ve vlastní jednání (Altman, 1998). Prvky, které k ní náležejí, toho mnohé prozradí.

Nos je vyznačován jako falický symbol. Pokud je nos nějakým způsobem zdeformovaný, značí to výskyt sexuálních problémů (Davido, 2001). Podle Altmana (1998) se dle nosu dá usuzovat na míru sebejistoty a sebeprosazování. Nejasný či znetvořený nos poukazuje u mužů na známku nejistoty a u žen na možnou hostilitu k mužům. Na sexuální nezralost, ať už ve vztahu k sobě nebo k druhému pohlaví, poukazuje nepřítomnost nosu.

Oči vypovídají o jedinci, jak vidí svět. Příliš velké oči se objevují především u kreseb dívek nebo u chlapců, kteří mají homosexuální sklony (Davido, 2001). Malé, případně zavřené oči symbolizují introverzi, ponoření se do sebe či nezáměr o vnímání okolí. Obočí a řasy se vztahují k sexuálním tendencím (Altman, 1998).

Vlasy jsou sexuálním atributem, při normálním zobrazení muže jsou krátké, při zobrazení ženy jsou naopak dlouhé. Při kresbě vlasů dítě vychází ze zkušenosti, často tedy kreslí vlasy někoho z rodiny, takové vlasy, které má už okoukané. U dětí, které mají narcistní sklony, bývají vlasy velmi načesané a kudrnaté (Davido, 2001). Zvýšený důraz na vlasy či vousy

značí útočné a agresivní tendence. Vynechání vlasů u jinak vypracované postavy poukazuje na potlačení sexuálních pocitů (Altman, 1998).

Uši jsou kreslené příliš velké, pokud dítě touží po vědění, po informacích. Pokud má jedinec problémy se sluchem, špatně slyší, uši na kresbě úplně chybí. Symbolizuje to neschopnost komunikovat (Davido, 2001). Nápadně nakreslené uši mohou naznačovat přecitlivělost, nedůvěru nebo podezřívavost. Vynechání uší se nepřikládá žádný větší význam (Altman, 1998).

Davido (2001) označuje ústa jako zprostředkovatele komunikace, přijímače potravy a v určité míře zajišťují i erotiku. Proto pokud dítě neznázorní ústa, jde o vyjádření sexuálních problémů nebo problémů ve vztazích (narušený vztah s matkou, oidipovský komplex). Absence úst je typická i pro děti, které postrádají láskyplnou a vlídnou komunikaci doma.

Otevřená ústa či vyceněné zuby jsou znakem infantilní agresivní tendence. Zdůrazněná ústa značí možné potíže s řečí. Pokud jsou v ústech nakresleny nějaké předměty, jako například cigareta nebo párátka, symbolizuje to snahu působit sebevědoměji, mužněji (Altman, 1998).

Brada se v kresbách příliš neobjevuje anebo spíše až v pozdějším věku. Symbolizuje především mužnost (Davido, 2001).

Krk je spojnicí mezi hlavou a tělem, symbolicky jde o propojení intelektu a emotivity (Altman, 1998).

Trup lze spojovat se základními pudy. Například široký tučný trup symbolizuje velké množství neuspokojených pudů, opravovaný obrys těla značí nespokojenost s vlastním tělem a zabývání se vlastní postavou. Vyznačení vnitřních orgánů může odhalit somatické potíže (Altman, 1998).

Paže nakreslené u těla mohou značit pocit prohry. Paže od těla jsou příznakem sociability, společenskosti. Pokud ruce chybí, může to být náznak sexuálních či sociálních problémů (delikvence), pocitu viny či bezmoci (Davido, 2001). Nepřítomnost paží v kresbě opačného pohlaví symbolizuje odmítání druhým pohlavím (nejčastěji rodičem) (Altman, 1998).

Způsob jakým postava stojí, ukazuje na sebejistotu. Velmi dlouhé nohy naznačují zvýšenou potřebu autonomie (Altman, 1998). Ohnuté nohy většinou kreslí depresivní autoři. Takovéto nohy mohou poukazovat i na sníženou fyzickou či psychickou schopnost, dokonce až neschopnost (Davido, 2001).

Prsa jsou zdůrazněním vztahu mezi matkou a dítětem. Jsou také vyjádřením skutečnosti, že se autor zaobírá sexuálními otázkami (Davido, 2001). U postav kreslených muži symbolizuje nepřítomnost prsou potlačení sexuality či neuznávání ženské role (Altman, 1998).

Jak interpretovat obrázek

Jestliže má mít interpretace kresby nějakou hodnotu, je nutné znát nejen dítě, ale i jeho sociální a kulturní zázemí. Je nutné dítě pozorovat při tvorbě a sledovat jeho pozornost či nepozornost, všimnout si zaváhání a obtíží.

„Interpretace vyplývá ze dvou vzájemně se doplňujících šetření: je to jednak analýza různých prvků, z nichž se kresba skládá, jednak syntéza, v níž je nutné přihlídnout ke kladným i záporným charakteristickým znakům obrázků.“ (Davido, 2001, s. 125).

Při projektní interpretaci se pracuje s vědecky prokázanými a symbolickými významy jednotlivých znaků. Vyhledává se ten nejdominantnější znak, chybné úkony, všímáme si samotného procesu vzniku kresby. To vše se dále spojuje do vzájemných souvislostí.

Výsledky interpretace jsou považovány spíše za hypotézy a je nutné využití dalších diagnostických metod pro ověření vzniklých domněnek (Altman, 1998).

Zásadní roli sehrává umístění na papíře. Vyplnění či nevyplnění plochy může poukazovat na intelektuální chudobu nebo úzkost. Způsob vedení čar prozrazuje mnohé o osobnosti dítěte. Utlumené a bojácné děti kreslí jemné a váhavé čáry, neklidné či agresivní dítě kreslí nekontrolovanou čáru.

Barvy zvýrazňují a umocňují myšlenku, jež chtělo dítě vyjádřit. Extravertní jedinec upřednostňuje barvu červenou, žlutou a oranžovou, ale přitom je kombinuje s jinými barvami. Naopak introvert si vystačí s malým počtem barev, jen třeba se třemi.

Podklad pro interpretaci poskytují zobrazená témata a postavy. Může jít o spontánní kresbu či je téma zadané. Ve většině se jedná o postavu, strom či dům.

3. Řeč

Jde o specificky lidskou vlastnost. Jedinec vědomě užívá jazyk jako složitý systém znaků a symbolů a to ve všech formách. Tato schopnost není vrozená, avšak máme vrozené určité dispozice, k jejichž rozvoji dochází při verbálním styku s okolím (Klenková, 2007).

Jelikož je výzkum v praktické části bakalářské práce zaměřen na děti s vadami řeči, je na místě zmínit samotný rozvoj řeči, definovat vadnou výslovnost a narušenou komunikační schopnost a dále popsat několik řečových vad.

3.1 Rozvoj řeči

Pro správný rozvoj řeči, je nutné splňovat určité předpoklady. Mezi tyto předpoklady patří:

1. dostatečně bohatá interakce a řečová stimulace;
2. mít v pořádku mluvidla;
3. mít v pořádku sluchový analyzátor;
4. mít v pořádku mozková centra – Brockovo centrum (motorická schopnost), Wernickevo centrum (porozumění řeči);
5. dostatečný intelekt (Kutálková, 2005).

Ontogenetický vývoj řeči

První zvukový projev jedince je obvykle pláč. Jde o reflexní činnost, což znamená, že dítěti něco schází. Okolo šestého týdne se hlasový projev dítěte mění. Zvětšuje se rozsah a intenzita hlasu.

Postupem času se objevují zvuky připomínající hlásky nebo slabiky. Někdy mají zase podobu mlaskání, pískání či cvakání. Nejedná se o vědomou činnost, ale o pudovou hru s mluvidly. Toto období trvá přibližně půl roku a nese název pudové žvatlání. Ve druhém půl roce života má dítě snahu napodobit své okolí, gestikulaci, výrazy tváří a zároveň se snaží napodobit i to, co slyší. Proto se toto období nazývá žvatlání napodobivé. Poslední období před nástupem řeči je označováno jako období rozumění řeči, kdy si dítě postupně začíná spojovat situace a předměty se slovy.

První vědomě vyslovené slovo, kdy dítě zná i jeho význam, je většinou krátké, jednoslabičné. Zpočátku slovo zastupuje celou větu.

K vyjádření myšlenky už dítěti nestačí jen jedno slovo a začíná vytvářet první věty. Období kolem tří let je považováno za hranici tzv. fyziologické nemluvnosti. Do té doby má dítě nárok mluvit málo, aniž by to rodiče mělo nějak znepokojovat.

Při zapamatování si nových slov hraje velkou roli nejen počet opakování, ale také situace a citový doprovod slova. Hra se slovy je oblíbenou činností dítěte. Někdy si vytvářejí zcela nová slova – neologismy („hakaba“ = balon). Jestliže je neologismů příliš, jedná se o idioglossii. To je vlastní jazyk, kterému rozumí jen rodina. Jde o vývojový jev, který postupem času vymizí.

Postupně se vyvíjí i vyjadřovací schopnost. Dítě nejprve vyjmenuje věci na obrázku, později popíše děj a poté třeba dokáže i odpovědět na otázku pomocí delší věty.

Gramatická struktura se vytváří v období, kdy dítě začíná používat věty. Jako první se objevuje skloňování („Mámo, ham.“) a později i časování („Hajal jsem.“). Podobná slova si dítě upravuje podle jednoho vzoru, proto zpočátku vznikají zvláštní gramatické tvary („Půjdu k mámě a tátě“ - máma a táta mají stejnou koncovku – stejné skloňování). Dítě se gramatiku učí napodobováním, ale také zapamatováním si mluvy dospělých. Gramatika se vyvíjí do pěti let. Pokud se i po tomto období objevují nedostatky, značí to potíže ve vývoji.

Období otázek je velmi důležité. Dítě si rozšiřuje slovní zásobu, ujasňuje si gramatiku, ale hlavně začíná používat jazyk jako prostředek k navázání sociálního kontaktu. V této fázi se určuje sociální tolerance řeči, to znamená, zda bude dítě mluvit sebejistě, bez zábran nebo bude nejisté a ostýchavé (Kutálková, 2005).

3.2 Vývojové jevy a vadná výslovnost

Je nutné rozlišovat vývojový jev a vadu. Profesor Sovák (1989) za nesprávnou výslovnost označuje odchylky ve výslovnosti před sedmým rokem života. Zatímco za vadnou výslovnost považuje nedostatky, které přetrvávají i po sedmém roce. Je tedy možné nesprávnou výslovnost do sedmi let považovat za jev vývojový, ovšem později už se zcela jednoznačně jedná o vadu.

Kutálková (2005) řadí mezi základní příčiny poruch výslovnosti:

- a) nevhodný mluvní vzor;
- b) nevhodné výchovné postupy;
- c) nedostatky ve sluchové diferenciaci;
- d) nedostatky v obratnosti a koordinaci pohybů;
- e) nevyrovnaný vývoj řeči.

Dítě především napodobuje mluvní vzor, tedy výslovnost lidí, které má v nejbližším okolí (rodiče, sourozenci, prarodiče). Velice nevhodné je šišláni na dítě, které se stává nevědomým základem pro zmatek – jednou zní slovo tak a podruhé jinak.

Pokud rodiče nevěnují dítěti dostatečnou péči a pozornost, jeho schopnosti se celkově opožďují, což má vliv i na výslovnost. Například pokud nemá dítě dostatečně rozvinutou motoriku mluvidel, projeví se to u hlásek, které jsou náročné na pohyblivost a koordinaci.

Při nedostatečně vyvráté nervové soustavě, dítě není schopno rychle a kvalitně rozpoznávat zvuky. A z tohoto důvodu, je následně špatně napodobují. Někdy dítě dokáže správně rozpoznat hlásku, ale ještě ji nedokáže napodobit. Proto se stává, že dítě hlásku pozná, snaží se ji napodobit, ale pusa neposlechne a udělá to jinak.

3.2.1. Narušená komunikační schopnost (NKS)

„Podle našeho názoru o NKS můžeme mluvit tehdy, když se řečový projev jednotlivce odchyluje „od normy“ používané v daném jazykovém prostředí do té míry, že v průběhu komunikačního aktu působí na komunikačního partnera rušivě.“ (Lechta, 1990, s. 18).

K narušení komunikační schopnosti dochází tehdy, je-li poškozena jedna z pěti rovin jazykového projevu, což má za následek rušivé působení vzhledem ke komunikačnímu záměru (Lechta, 1990).

„Narušení komunikační schopnosti obsahuje více než pouhou vadu nebo poruchu řeči. Slovo narušení naplňuje zdravým a potřebným optimismem, že výchozí stav není konečný, bezperspektivní, determinující.“ (Peutelschmiedová, 2005, s. 9).

Toto narušení může být trvalé, ale taky přechodné, díky možnosti odstranění příčin. NKS může mít podobu vrozené poruchy nebo se může jednat o poruchu získanou. Je buďto poruchou dominující či je pouhým symptomem nebo důsledkem jiného onemocnění (symptomatické poruchy řeči).

Fyziologické poruchy (např. fyziologickou dyslálii) nelze řadit mezi NKS, jelikož zde existuje možnost tzv. autokorekce. To znamená, že může dojít ke spontánnímu zániknutí poruchy (Lechta, 1990).

3.3. Klasifikace vad řeči

- a) Poruchy vývoje řeči – opožděný vývoj řeči;
- b) Poruchy plynulosti řeči – koktavost, breptavost;
- c) Neurotické poruchy řeči – mutismus;
- d) Poruchy při anomáliích orofaciálního systému – dysfonie.

3.3.1. Opožděný vývoj řeči

Za první slovo je považován zvuk, který se buď váže k nějaké osobě (máma), k situaci (ham) nebo k věci (tútú). Řada dětí však řekne své první slovo vědomě až okolo druhého roku. Dříve jsem už zmiňovala, že za hranici fyziologické nemluvnosti jsou považovány tři roky. Jestliže dítě ani po třetím roce nemluví nebo mluví méně než je obvyklé, jedná se o opožděný vývoj řeči (Kutálková, 2005).

Seeman (in Škodová, 2003) označuje opožděný vývoj řeči jako stav, kdy má dítě okolo třetího roku malou slovní zásobu či je přítomna nějaká patlavost i přesto, že se při vyšetření neprokázal žádný patologický ani neurologický nález, porucha jemné motoriky či motoriky jazyka, dítě má v pořádku sluch a nemá sníženou úroveň intelektu.

Nejčastější příčinou je sociální prostředí, které dítěti dostatečně neporozumí a reaguje jinak, než dítě očekává. Ignoruje veškeré signály, a proto se dítě přestane snažit o kontakt.

Naprosto zbytečnou příčinou opožděné řeči je nedostatek mluvního kontaktu. Rodiče mají málo času, s dítětem si nehrají nebo je jejich slovní kontakt s dítětem omezen pouze na pár imperativů.

Až příliš přepečlivá výchova je doprovázena nadbytkem péče o řeč. Dítě má velkou pasivní slovní zásobu, ale postrádá touhu po sdělování. Není zde potřeba řeč používat, protože stačí naznačit a rodiče veškerá přání splní.

Velice podstatně omezují rozvoj řeči nedostatky v centrální nervové soustavě, které se označují jako akustická dysgnozie nebo sensorická afázie. Mají za následek neschopnost zapamatovat si slova a rozumět jim. Mnohem častěji se opožděný vývoj řeči pojí s oligofrenií.

Může se stát, že vývoj řeči je pozdržen vývojovou vadou mluvidel, jako jsou například rozštěpy. Nejpozději v sedmém týdnu těhotenství může dojít k poškození embrya, které způsobí rozštěp. Dítěti je rozštěpem znemožněno používat měkké patro, což způsobuje otevřenou huhňavost. Řeč je doprovázena různými šelesty, které vznikají při úniku vzduchu nosem.

Podstatnější příčinou opožděného vývoje řeči je nevyhovující zpětná vazba. Okolí reaguje například odmítavě, neustálým opravováním nebo výsměchem (Kutálková, 2005).

Pro předcházení opožděnému vývoji řeči je dobré, dříve než se začne řeč rozvíjet, používat totožné označení pro stejnou věc.

Když začne slov přibývat je vhodné dodržet tři základní etapy osvojování slov – „To je...“, „Ukaž kde je...“, „Co je to?“. Na dítě zpočátku mluvíme jen ve velmi jednoduchých větách, ne ve složitých souvětích (To je auto. Ukaž kde je auto.).

Opožděný vývoj řeči se nejčastěji zcela vyrovná, pokud rodiče s dítětem pracují, najdou si čas na hraní a pochopí příčiny.

Pokud je ovšem příčinou nedostatek v činnosti centrální nervové soustavy, poté se opožděný vývoj řeči stává vývojovou poruchou, která se označována jako dysfázie (Kutálková, 2002).

3.3.2. Koktavost (zadrhávání, balbuties)

„Koktavost pokládáme za syndrom komplexního narušení koordinace orgánů participujících na mluvení, který se nejnapadněji projevuje charakteristickým nedobrovolným (tonickým, klonickým) přerušováním plynulosti procesu mluvení.“ (Lechta, 2003, s. 318).

Riziko vzniku koktavosti stoupá v obdobích, kdy jsou na dítě kladené zvýšené nároky. Rizikové období pro vznik koktavosti přichází s nástupem do školy, kdy jsou na dítě kladené velké nároky na přizpůsobení se. V tomto období si je dítě plně vědomo svých potíží a také toho, že koktavost má vliv nejen na řeč, ale i na sociální vztahy.

Ačkoliv se dítě nachází v rizikovém období a je zároveň obklopeno rizikovými faktory, nemusí se u něj projevit koktavost. Častou příčinou jsou špatně zvolené výchovné metody. Velice nevýhodná je pro dítě výchova nedůsledná, nesystematická stejně jako neustálé cepování a opravování.

Jakékoliv nadměrné nároky na dítě, podstatně zvyšují riziko výskytu koktavosti. Někdy stačí ke koktavosti jen jeden traumatický zážitek. Většinou jde o úlek, například když na dítě skočí nečekaně pes nebo je svědkem nehody.

Čím větší má jedinec dispozice a čím více nevýhodných okolností se seje, tím menší trauma je zapotřebí, aby se spustila koktavost. A naopak. Čím menší dispozice, tím větší trauma je nutné ke vzniku koktavosti (Kutálková, 2005).

Mnohem podrobněji a přehledněji jsou zpracovány příčiny koktavosti v publikaci Logopedická prevence od autorky Dany Kutálkové z roku 2005.

Velmi typické pro koktavost je opakování první či poslední slabiky. Tyto příznaky se označují jako klony a jde o nejlehčí stupeň. O něco závažnější jsou tony, kdy dítě tlačí první slabiku a snaží se překonat křeč. Obtíže mohou být spojeny s nějakou situací, kterou jedinec nezná nebo s osobou (přísný učitel, otec či matka).

U dětí s koktavostí je dýchání nepravidelné a přerývané. Jedinci si pomáhají používáním „slovních vmetek“, tzv. embolofraze, které do řeči nepatří (teda, ale).

V této oblasti je vhodné sledovat narušené chování doprovázející verbální projev, tzn. chování během mluvení, které působí rušivě vzhledem ke komunikačnímu záměru. Jedná se například o kývání hlavou ze strany na stranu, kolébání se dopředu a dozadu.

Pro koktavost je charakteristický tzv. Fröschelsův příznak, který se vyznačuje roztahováním a stahováním nosních dírek před začátkem mluvení.

U dětí, které jsou si svých potíží vědomy, se může vyskytnout logofobie neboli strach z mluvení. Snaží se tak vyhnout komunikačním neúspěchům či nepříjemným pocitům při komunikaci. (Kutálková, 2005).

Dle Škodové (2003) je koktavost jedna z nejtěžších a nejnápadnějších poruch komunikační schopnosti, jelikož má velmi nepříznivý dopad na osobnost jedince, jeho školní, pracovní a sociální adaptaci.

Na počátku si dítě neuvědomuje své potíže a je důležité, aby to tak zůstalo, co nejdéle. Nikdy dítě nenutíme, aby se opravilo nebo opakovalo znovu a pořádně.

Dítěti můžeme podat pomocnou ruku i vhodnou formulací otázek. Ptáme se tím stylem, že otázka obsahuje možnou odpověď, například: „Chceš jít do parku nebo na pískoviště?“ a ne „Kam půjdeme ven?“.

Za další, nesmíme nechat dítě jít do nové či nezvyklé situace nepřipravené. Ať už jde o stěhování nebo narození sourozence, je nutné o tom mluvit a vše předem vysvětlit (Bubeníčková, 2001).

V zahraničí existují v současné době dva nejvýraznější druhy terapie kóktavosti, tvarování plynulosti a modifikace momentu kóktavosti. Terapie zaměřená na tvarování plynulosti spočívá v osvojení plynulosti řeči a nezabývá se pocity, postoji či chováním. Patří sem techniky, jako je například zpomalená řeč. Terapie zaměřená na modifikaci momentu kóktavosti se zaměřuje na změnu momentu na mírnější formu. Terapeut se taky zabývá odstraněním negativních pocitů a postojů (Lechta, 2005).

Reedukace a terapie kóktavosti je skvěle zpracována v publikaci od Viktora Lechty s názvem Terapie narušené komunikační schopnosti z roku 2005.

Tumultus (breptavost)

„Breptavost je typická nápadným zrychlováním mluvy, které se často stupňuje až k nesrozumitelnosti, protože člověk v rychlosti „polyká“ slabiky a často i celá slova, takže věty ztrácejí smysl.“ (Kutálková, 2005, s. 122).

Je narušena komunikační schopnost, kdy si jedinec neuvědomuje, že má nějaký problém. Breptavost má vliv na všechny komunikační cesty, to znamená i na čtení, psaní a chování. Tumultus je kombinací psychického (porucha koncentrace pozornosti, chaotické myšlení), lingvistického (porucha plynulosti řeči) a fyziologického narušení (dýchací dysrytmie) (Bytešnicková, 2012).

Příznaky breptavosti jsou někdy rozděleny do tří úrovní. Příznaky breptavosti prvního stupně se týkají obsahu výpovědi. Sem patří dezorganizace myšlení, bezobsažná řeč, neuvědomování si problému nebo slabé chápání výpovědi. Příznaky druhé úrovně se týkají formy výpovědi. Ty zahrnují nesprávně tvořené věty nebo chudou skladbu. Podstata výpovědi je ovlivněna příznaky třetí úrovně. Do této úrovně spadá rychlé tempo řeči, opakování hlásek, slov nebo i vět, chybná artikulace či monotónní řeč (Kutálková, 2005).

V 60. letech 20. století navrhli Weissová a Luchsinger (in Lechta, 2003) každý svou klasifikaci breptavosti

Weissová rozlišuje 4 druhy:

a) motorická breptavost – dominantní je zrychlené tempo řeči, narušená výslovnost, v chování se objevují náznaky nervozity a netrpělivosti;

b) senzorická breptavost – problémy s volbou potřebných slov, neuvědomování si svých problémů a potíže při čtení a psaní;

c) breptavost, při které dominují těžkosti ve formování sémantické struktury výpovědi – potíže vyplývající z oslabení myšlenkových procesů;

d) breptavost charakteristická pomalejším tempem řeči a tendencí k prodlužování složek výpovědi (táataa, stromečeeek).

Luchsinger ve své klasifikaci breptavosti uvádí následující čtyři typy:

a) čistá tachylalie - základní znakem je příliš rychlá řeč, ale není narušené spojení mezi myšlením a vyjadřováním se;

b) ideogenetická breptavost – je následek dezintegrace mezi myšlenkovými a verbálními procesy (jedinec myslí velmi rychle ve vztahu k tempu vyjadřování);

c) parafrázovaná breptavost – je charakteristická problémy při výběru slov, je narušen rytmus, přízvuk a tempo řeči, objevuje se při volné řeči a naopak nevyskytuje se, je-li jedinec nucen odpovídat (například ve škole);

d) konduktivně-percepční breptavost – tento druh je vyvoláván experimentálně, jedinec má problémy při hledání slov, opakuje určité zvuky, slabiky či slova, velmi výrazná je monotónnost řeči.

U většiny breptavých dětí je příčina jejich poruchy organického původu. V psychologickém vyšetření prokazují tyto děti zhoršené vnímání, horší výkony v senzomotorice i motorice. Je tomu tak i při čtení a psaní.

Při profylaxi je velmi důležitá zřetelná výslovnost, správné dýchání, tempo a rytmus. Vhodné je tlumit rychlost nejen slovně, ale i gestem, protože slovní pokyn dítě brzy přestane vnímat.

Vnímání tumultu je jiné než u koktavosti. Dítě si toho není vůbec vědomo, netrápí ho to ani neobtěžuje. Proto dítě nemá žádnou potřebu se ho zbavovat. Tuto potřebu nemají ani rodiče, protože jsou zvyklí na způsob řeči svého dítěte. Z tohoto důvodu breptavost přetrvává až do dospělého věku (Kutálková, 2005).

Srovnání breptavosti a koktavosti

Breptavost si lze s koktavostí snadno splést, jelikož se v obou případech jedná o poruchu plynulosti řeči.

Breptavost lze od koktavosti odlišit tím způsobem, že pokud poprosíme breptavé dítě, aby mluvilo pomalu, že mu není rozumět, většinou zpomalí a řeč je výrazně srozumitelnější. Ovšem koktavé dítě po stejné žádosti začne mluvit podstatně hůře (Kutálková, 2005).

Odlišit breptavost od koktavosti se pokusili i Tarkowski a Smul (in Lechta, 2003), kteří přitom využili Lapidiewského rozdělení poruch plynulosti řeči na spastické (křečové) a nespastické (nekřečové). „*Koktavost je spastickou poruchou, protože jejím základem jsou nadměrné křeče dýchacích, fonetických a artikulačních orgánů, a breptavost je naproti tomu nespastickou poruchou, protože při ní nejsou pozorovány těžké příznaky narušeného dýchání, fonace a souhyby.*“ (Lechta, Tarkowski, 2003, s. 291).

3.3.3 Mutismus

„*Jde o běžnou poruchu řeči v sociální interakci. Vyskytuje se nejvíce u dětí ostýchavých, bojácných, nápadně nejistých ve styku s cizími, zejména dospělými osobami. Často tak reagují i děti, které mají nějaký handicap. Jde o poruchu řeči na neurotickém podkladu.*“ (Kutálková, 2005, s. 125).

V psychiatrické terminologii je mutismus chápán jako symptom – jde o nepřítomnost či ztrátu řečového projevu, který ovšem není zapříčiněn organickým poškozením centrálního nervového systému (Lechta, Pečeňák, 2003).

Mezi přímé faktory vyvolávající mutismus se nejčastěji řadí začátek školní docházky a jiné psychotraumatické faktory, například změna prostředí, stěhování, konflikt mezi rodiči, nepřiměřené tresty. Svou roli zde hrají i rodinné faktory jako je hyperprotektivní výchova spojená se strachem z odloučení (především od matky). Nebo naopak nadměrné nároky na dítě spojené s tresty či nedostatečnou emocionální podporou. Spouštěčem mutismu se mohou stát i chronické stresové faktory – nadměrně přísní učitelé, strach z trestu nebo ze spolužáků.

Dítě trpící mutismem umí normálně mluvit. Problém nastává, pokud se dostane do určitého prostředí či do kontaktu s určitou osobou (poté již nekomunikuje). V případě

lehčí formy mutismu, dítě komunikuje alespoň neverbálně, splní prosbu a také neuhýbá pohledem. Chování je zcela normální, dítě jen nemluví.

U těžší formy mutismu dítě křečovitě sedí, ve tváři je bledé, bez výrazu a působí vyděšeně. Na nic nereaguje, nekomunikuje ani neverbálně. Ve svalech je viditelné napětí a při pokusu o pohledem se dítě dotyku okamžitě vyhne (Hartmann, Lange, 2008).

Autorka Kutálková ve své publikaci Logopedická prevence (2005) uvádí několik typů této poruchy. Jestliže dítě komunikuje normálně a nemluví jen s konkrétní osobou nebo v určité situaci, jedná se o mutismus elektivní (výběrový). Vztahuje se například k osobám z nemocničního prostředí, přitom dítě nemusí mít s konkrétní osobou žádnou špatnou zkušenost, jen se třeba bojí bílého pláště.

Podle mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) je elektivní mutismus řazen mezi poruchy sociálních vztahů se vznikem specificky v dětství a adolescenci. Pokud je diagnostikován v dospělosti, jde o symptom, který se objevil v rámci jiné poruchy, například sociální fobie.

Pokud dítě doposud normálně komunikovalo a najednou přestane úplně mluvit, jde o mutismus totální. Vzniká například jako následek šoku při úrazu nebo při psychickém traumatu. Na rozdíl od předchozího typu mutismu, dítě se zde snaží dorozumět, gestikuluje a ukazuje. Pokud vznikl mutismus jako následek šoku, odezní po několika hodinách nebo dnech. V řeči ovšem zůstanou patrné projevy koktavosti (Lechta, Pečeňák, 2003).

Lechta (2003), ve své publikaci Diagnostika narušené komunikační schopnosti uvádí také několik druhů mutismu. Perzistentní mutismus přetrvává delší dobu, zatímco tranzistentní mutismus je pouze přechodný. Nejsou však stanoveny přesná časová kritéria pro toto rozlišení.

Dále rozlišuje reaktivní mutismus, který je následkem psychotraumatizujícího zážitku a surdomutismus, což je stav, při kterém je na neurotické bázi postižena nejen řeč, ale i sluch.

Aby se zamezilo vzniku mutismu, je zásadní způsob výchovy. Stejně jako u koktavosti, je velice nápomocná formulace otázek. U mutismu se dětem však dává na výběr pouze z odpovědí ANO-NE.

Pokud chceme mutismus zvládnout, je dobré tvářit se, že je vše v pořádku. Nucení dítěte do řeči totiž situaci jen zhoršuje. Dospělí mají tendenci dítěti vyhrožovat, jen aby začalo

mluvit. Velmi častou chybou je i nadměrný zájem – přehnaná pochvala nebo trpělivé čekání na odpověď, poruchu jen prohlubuje.

Krajně nevhodné je i vynucování slibů od dítěte, že bude mluvit nebo mu slibovat odměnu za mluvení.

Prognóza na vymizení mutismu je velice dobrá. Nejnutnější je však, aby si okolí uvědomilo, že nucení návrat řeči jen oddálí (Kutálková, 2005).

3.3.4 Dysfonie (dětská chraptivost)

Hlavním příznakem je ne příliš dětský, drsný a hodně chraptivý hlas, při jehož vydávání se dítěti objevují na krku naběhlé žíly. Na začátku mluvení dojde také ke zvýšení svalového napětí, které je dobře cítit na břicho (břišní stěna ztuhne). Následkem užívání hlasu za pomoci nadměrného úsilí, je sípání až naprostá ztráta hlasu (afonie). Především při nádechu je dýchání hlasité. Dysfonické děti neumějí často zašeptat.

Primární příčinou je přepínání hlasivek. Podíl na tom má i zvýšený hluk v rodině, kde pokud chce být dítě slyšet, musí přidat na hlase. Nebo když se musí na nějakého člena rodiny mluvit více nahlas. Částečný vliv mají i nedoléčené záněty horních cest dýchacích a rodinné dispozice, především napodobování způsobu užívání hlasu.

Pro prevenci a profylaxi je nutný správný mluvní vzor, který mluví přiměřenou hlasitostí, která odpovídá situaci. Dítě se musí naučit svou hlasitost regulovat třeba pomocí písniček. Už od počátku je velice dobré nahradit slovní spojení „mluv nahlas“ slovy „mluv zřetelně“.

Této poruchy si většinou všimnou příbuzní nebo učitelka, která by na to měla rodiče upozornit. Dysfonie nepřejde sama, nezmizí. Právě naopak má tendenci se stále zhoršovat. Na začátek je vhodné použít výchovná opatření – na křik či příliš hlasitou prosbu rodič prostě nereaguje. Jako pomůcku je dobré si domluvit nenápadné gesto, kterým dítěti naznačíte, pokud bude příliš křičet (sáhnout si na ucho). Pokud se nepodaří příznaky dysfonie zmírnit, je nutné navštívit lékaře, ať už se jedná o foniatrii, ušní, krční či nosní oddělení, kde zařídí další léčbu a rozpoznají rozsah poruchy (Kutálková, 2005).

Problematikou narušené komunikační schopnosti se zabývá logopedie, a to ve všech rovinách i v každém věkovém období (Lechta, 2005).

3.4. Logopedie

U nás je logopedie zařazena do speciální pedagogiky a je považována za interdisciplinární obor, což znamená, že souvisí s více jinými obory, jako je speciální pedagogika, medicína, psychologie či jazykověda.

„V logopedii jsme zaznamenali změnu paradigmatu – z převážné orientace na výslovnost došlo k orientaci na všechny jazykové roviny, to znamená, že paradigma vychází z holistického (celostního) chápání komunikační schopnosti. V moderní koncepci logopedie je za předmět zkoumání považována narušená komunikační schopnosti.“ (Klenková, 2007, s. 6).

Lechta (1990) uvádí, že logopedická terapie je tzv. řízené učení, které probíhá pod záměrným řízením, usměrňováním a kontrolou logopeda v organizovaných podmínkách logopedických zařízení. Toto učení je zaměřeno na osvojování specifických vědomostí, zručností, návyků, chování a osobnostních vlastností především v oblasti komunikace. Zabývá se výchovou jedinců s narušenou schopností komunikovat a prevencí těchto narušených schopností. Zkoumá jejich příčiny, frekvenci výskytu, následky, ale také se zabývá diagnostikovaním a odstraněním těchto problémů.

Cílem logopedické péče je maximální možný rozvoj komunikačních schopností. (Lechta, 1990). Logopedická intervence je specifická aktivita, kterou logoped provádí s cílem identifikovat, eliminovat, zmírnit nebo překonat NKS či se snaží předejít tomuto narušení a zlepšit komunikační činnost. Ne vždy se dá NKS zcela odstranit a proto se logopedie snaží o zmírnění a redukci stupně narušení na nejmenší možnou míru, snaží se překonat narušení a prolomit tak komunikační bariéru (Lechta, 2005).

Olswang a Bain (in Lechta, 2005) definovali specifické cíle logopedické intervence při narušeném vývoji řeči:

1. změnit či eliminovat příčinu NVŘ – tento cíl je reálný v případě, že dítěti byla identifikována lehká porucha dětství již v raném dětství, bohužel pro většinu dětí to ovšem není reálné;
2. modifikovat poruchu – tento cíl je reálný pro mnoho dětí trpících například mentální retardací, autismem nebo vývojovou dysfázií;
3. učit děti používat kompenzační strategie – tento cíl je vhodný pro dítě například s těžkou poruchou aktualizace slov v paměti a vyžaduje dobrou kognitivní úroveň.

Paulová (in Lechta, 2005) dodává ještě 4. specifický cíl: 4. zaměřit terapii ne na dítě, ale na jeho rodinu a nejbližší okolí.

4. Současný stav poznání této problematiky v českém prostředí

Ačkoliv autorky publikace „Rozvoj grafomotoriky“ Bednářová a Šmardová ve jmenované publikaci přirovnávají vývoj kresby k vývoji řeči, nedohledala jsem, že by tyto dvě oblasti byly společně popsány v nějaké větší souvislosti.

V mnoha publikacích je kresba spojována se smyslovými handicap, především se zrakovým postižením, dále s poruchami pohybové soustavy či s duševními poruchami, například s autismem nebo DMO. Zpracování těchto souvislostí sepsala například autorka Jaroslava Šicková-Fabrice, která se zabývá arteterapií. Ale ani v její publikaci „Základy arteterapie“, není věnována pozornost dětem s vadami řeči.

Stejně tak oblast poruch řeči je velmi podrobně zpracována. I samotná terapie narušené komunikační schopnosti je kvalitně popsána například Viktorem Lechtou, který se vadami řeči zabývá. Ovšem i zde jsou upřednostňovány jiné techniky, než ty kresebné.

V této kapitole je popsáno dosavadní shrnutí získaných poznatků a souvislostí. Tím, zda se mohou vady řeči projevit v kresbě dítěte, se zabývá jen několik kvalifikačních prací, z nichž jsou zde dvě uvedeny.

Na obdobné téma bylo napsáno několik bakalářských a diplomových prací. V bakalářské práci s názvem „Vývoj kresby u dětí s poruchami řeči“, použila autorka Petra Slabá jako metody zkoumání analýzu žákovských prací (kreseb), krátkodobé pozorování jedinců při činnostech, strukturovaný rozhovor s rodiči i pedagogy a nestrukturovaný rozhovor s exempláři. Cílem bylo vyzpozorovat, zda mají jedinci nedostatky v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky.

Výsledky výzkumného šetření byly takové, že děti s poruchami řeči mají narušenou jemnou motoriku, což se projevuje přetahováním linií a pomalou plynulostí. Dalším poznatkem byla nedostatečná propracovanost a detailnost kresby lidské postavy (Slabá, 2014).

Diplomová práce, nazvaná „Rozvoj kresby u dětí se specificky narušeným vývojem řeči“, je zaměřena podobně jako předtím zmíněná bakalářská práce. Autorka Bc. Pavlína Křížová si stanovila jako cíl diplomové práce objevení deficitů v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky. Zároveň se také zaměřila na analýzu obsahové a formální stránky

kresebného projevu dětí se specificky narušeným vývojem řeči a analýzu schopnosti koncentrace v průběhu řízené činnosti.

K výzkumu byly použity i podobné metody jako v předchozí bakalářské práci. Konkrétně šlo o kazuistiky, rodinnou a osobní anamnézu, analýzu dokumentů odborných pracovišť, analýzu produktů činnosti, vlastní pozorování a strukturovaný rozhovor.

Závěry zní, že děti se specificky narušeným vývojem řeči se vyznačují nápadnostmi v kresebném projevu, ale zároveň je se u nich vyskytuje obsahová i formální chudost zpracování, což je přičítáno narušení jemné motoriky, poruše zrakové percepce či narušení senzomotorické koordinaci (Křížová, 2010).

Jelikož jsem ani při vyhledávání přehledových studií v elektronickém informačním zdroji Ebsco a v databázi UK nedohledala žádnou přehledovou studii ani odborný článek, kde by byla popsána dětská kresba v souvislosti s poruchami řeči. Ráda bych přispěla, alespoň na úrovni kvalifikační práce k propojení těchto dvou, dnes velmi aktuálních, fenoménů.

Praktická část

5. Kresba u dětí s vadami řeči

Cíl

Hlavním cílem praktické části této bakalářské práce je rozbor a analýza kreseb dětí s vadami řeči a následné hledání souvislostí mezi znaky těchto kreseb a samotnou poruchou řeči. Záměrem je objevení specifických znaků kreseb těchto dětí, zda své postižení promítají, ať už vědomě či nevědomě, do svého výtvarného projevu. Výzkumné šetření je zaměřeno na děti s vadami řeči a na to, zda je jejich porucha zachytitelná v kresbě lidské postavy.

Jsou kresby dětí s vadami řeči nějakým způsobem odlišné? Promítají si děti tento handicap do kresby? Dalo by se předpokládat, že by jejich pozornost při kreslení mohla být zaměřena na obličejovou část postavy, především na ústa nebo na uši. Tyto části obličeje by mohly být zvýrazněny, nějakým způsobem vykresleny či naopak úplně vynechány.

Metoda zkoumání

Pro zpracování empirické části bakalářské práce jsme zvolili kvalitativní výzkum. Pod pojmem kvalitativní výzkum rozumíme výzkum, jehož výsledky nezískáváme prostřednictvím statistických procesů či pomocí jiného způsobu kvantifikace. Některé z údajů mohou být kvantifikovány, ale následná analýza a rozbor jsou kvalitativního charakteru (Strauss, Corbin, 1999).

Hlavní výzkumnou metodou je analýza produktů duševní činnosti, v tomto případě jde o kresbu lidské postavy. Kresby budou vyhodnocovány podle příručky modifikace testu F. Goodenoughové, kterou upravili a standardizovali J. Šturma a M. Vágnerová. Tento kresebný test a jeho vyhodnocení jsem již představila v teoretické části této práce v kapitole Kresba z hlediska diagnostického.

Další zvolenou metodou je stručný popis kreseb podle příručky „Testy kresby postavy“ od Zdeňka Altmana. Tato příručka je využívána při Altmanových kurzech projektivních metod a byla vydána roku 1998. Rozbor bude zaměřen na velikost kreslené postavy, její umístění papíře a na jednotlivé části postavy.

Následuje srovnání kreseb první a druhé třídy, kde si budeme všimnout rozdílů a shod mezi kresbami.

Na základě těchto rozborů budou sepsány typické rysy kreseb dětí s vadami řeči.

Charakteristika výzkumného vzorku

V praktické části byly k analýze využity kresby lidských postav od dětí z 11. základní školy v Plzni. Je také známa pod názvem „Šedivka“. Na této škole se nachází čistě logopedické třídy. Konkrétně šlo o děti z 1. a 2. třídy prvního stupně. Z první třídy kresbu poskytlo 10 dětí a z druhé třídy 8 dětí, celkem tedy 18 dětí. To vše samozřejmě se souhlasem zákonných zástupců dětí.

Výuka v těchto třídách probíhá podle školního vzdělávacího programu Barevné vzdělávání (viz webové stránky školy). Učivo není těmto dětem redukováno oproti běžným třídám, pouze mají nad rámec běžné výuky jednu hodinu týdně logopedické péče a skupinové nápravy. To vše probíhá pod vedením speciálního pedagoga se zaměřením na logopedii. Logopedie je na této škole chápána v širším pojetí a práce s dětmi ve třídách je rozdělena do několika základních oblastí jako je například logopedická příprava, péče o správnou výslovnost, rozvoj slovní zásoby, péče o gramatickou správnost řeči, rozvoj komunikačních dovedností, rozvoj jemné motoriky a poznávacích procesů (sluch, zrak, pozornost, paměť) a zároveň se také snaží navázat na péči logopeda, kterého každé dítě navštěvuje individuálně mimo školu.

Ve výzkumném vzorku osmnácti dětí vyloženě nepřevažuje žádná řečová vada. Jde o přítomnost více druhů řečových vad. Například se zde vyskytuje koktavost, elektivní mutismus, breptavost, dysfázie a opožděný vývoj řeči.

Průběh sběru dat

Kresba byla zadávána na 11. základní škole v Plzni v rámci hodiny výtvarné výchovy. Tudíž bylo kreslení časově omezeno délkou vyučovací hodiny, což bylo 45 minut. Děti dostaly k dispozici čtvrtku velikosti A4, obyčejnou tužku, pastelky a gumu. Kresba byla zadávána zvlášť první a zvlášť druhé třídě.

V první třídě se nacházelo 12 žáků. Souhlasů s účastí na výzkumu od zákonných zástupců jsem obdržela 11. Ovšem do následného rozboru bylo zařazeno 10 kreseb, jelikož se u jednoho dítěte vyskytovala ještě porucha autistického spektra a proto musela být jeho kresba vyřazena. Ovšem její kresbu jsem si odnesla společně s ostatními kresbami, aby se necítila nějak odstrčena či odlišná od kolektivu. Stejně jako kresbu dítěte, jehož zákonný zástupce neposkytl souhlas s účastí na výzkumu.

Druhou třídu navštěvuje 10 žáků. Souhlas s účastí na výzkumu poskytlo 8 zákonných zástupců. Na základě toho mohlo být zařazeno do následné analýzy jen 8 kreseb. V této třídě se nevyskytuje žádné dítě s jinými potížemi, než je vada řeči. Stejně jako v první třídě jsem si i zde odnesla všechny kresby dětí, aby se některé z nich necítilo poškozeno či odlišováno od ostatních.

Na začátku hodiny výtvarné výchovy jsem se dětem představila, vysvětlila jsem jim, čeho se týká obor, který studuji a zeptala jsem se jich, zda budou ochotni mi pomoci s výzkumem. Poté co děti nadšeně souhlasily, čímž byla také vytvořená příjemná a uvolněná atmosféra, byly dětem rozdány čtvrtky a pastelky těm, kteří je neměly k dispozici z domova. Následně dostali žáci instrukci, aby nakreslili lidskou postavu. Záměrně bylo řečeno „lidskou postavu“, aby dětem nebylo podsouváno jednoho z pohlaví a ony měly možnost samy si vybrat, zda nakreslí postavu mužského či ženského pohlaví.

Dětem stačilo na kreslení 25 – 30 minut, nebyla potřeba celá vyučovací hodina. Všechny děti využily jak obyčejnou tužku, tak pastelky. Žádné z dětí nekreslilo černobílý obrázek. Po odevzdání výtvoru, mohly děti odejít domů, jelikož to byla jejich poslední vyučovací hodina tento den.

Tento postup se opakoval i druhý den, kdy byla kresba zadávána dětem z druhé třídy.

Postup při rozboru kreseb

Nejprve byly výtvary rozděleny na kresby žáků první třídy a kresby žáků druhé třídy. Následně bylo každému výtvoru přiděleno číslo, aby se nepoužívala jména žáků a zůstala tak zachovaná anonymita.

Jako první byly analyzovány kresby od prvňáků. Nejprve byla každá z kreseb jednotlivě vyhodnocena podle příručky Šturmy a Vágnerové. Veškeré hodnocení kreseb je přehledně zaznamenáno do tabulek.

Jako první byla hodnocena obsahová část lidské postavy. Obsahová část se skládá z 15ti položek, kdy za přítomnost určité části těla, například úst, je udělen 1 bod a za nepřítomnost je 0 bodů. Body jsou na konci sečteny a výsledek se rovná obsahovému skóru (O-skór).

Jako druhá byla hodnocena formální část, která obsahuje 20 položek. I tato část je bodována stejně jako obsahová. Za přítomnost znaku je udělen 1 bod, za nepřítomnost 0 bodů. Body jsou na konci opět sečteny a výsledek je formální skór (F-skór).

Po získání obsahové a formálního skóru se skóry sečtou a výsledek je roven celkovému skóru. Stejný postup je aplikován i u rozboru kreseb lidské postav od dětí z druhé třídy.

Na následující straně jsou vypsány jednotlivé položky, které byly hodnoceny dle příručky Šturmy a Vágnerové.

Poté byl sepsán ke každé kresbě stručný popis umístění, velikosti a jednotlivých proporcí těla postavy.

Položky obsahové části

1. trup
2. krk
3. ústa
4. nos
5. detaily očí I.
6. detaily očí II.
7. vlasy I.
8. vlasy II.
9. paže
10. prsty
11. správný počet prstů
12. chodidla/ boty
13. oděv I.
14. oděv II.
15. oděv III.

Položky formální části

16. proporce hlavy
17. profil
18. dvojdímnzonální zobrazení nosu
19. proporce oka
20. připojení paží
21. připojení paží ve správném místě
22. paže nejsou upaženy
23. ramena
24. dvojdímnzonální zobrazení paží
25. proporce paží
26. symetrie paží
27. kloub lokte
28. dvojdímnzonální zobrazení prstů
29. trup
30. připojení nohou k trupu
31. dvojdímnzonální zobrazení nohou
32. proporce nohou
33. symetrie nohou
34. proporce chodidla
35. rozčlenění chodidel

6. Analýza a rozbor kreseb

1. TŘÍDA

Tabulka č. 1

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Celkový O - skór	8														

Tabulka č. 2

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový F - skór	11																			

Tabulka č. 3

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	19
--	----

Popis kresby – Příloha č. 1

Nakreslená postava je ženského pohlaví. Velikostně jde o velmi malou postavu, která se nachází v horní části kresebné plochy. Kresba se nachází na středu, nepřiklání se k levé ani k pravé straně.

Hlava je v poměru vůči tělu zakreslena správně. Obličej není nijak zvlášť propracovaný. Téměř všechny jednotlivé části jsou zakresleny velmi jednoduchým způsobem, pomocí kruhu či oválu. Až na nos, ten chybí. Oči jsou vyjádřeny jako dva bílé kruhy, bez panenek, bez řas či obočí. Ústa představuje bílý, prázdný ovál, díky kterému to vypadá, že postava křičí. Uši jsou nesprávně umístěny v úrovni úst a v poměru vůči hlavě jsou velké. Navíc jsou ještě zdůrazněné pomocí náušnic.

Trup je připojen k hlavě pomocí krku, na který jsou napojena ramena. Z ramen vychází paže, které jsou ukončeny dlaněmi s prsty. Počet prstů je ale nesprávný.

Nohy jsou správně připojené k trupu, jsou symetrické a dostatečně dlouhé. Nohy zakončuje cosi, co připomíná boty.

Tabulka č. 4

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Celkový O - skór	13														

Tabulka č. 5

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Celkový F - skór	10																			

Tabulka č. 6

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	23
--	----

Popis kresby – Příloha č. 2

Kresba odpovídá ženské postavě. Vzhledem ke kresebné ploše, je postava přiměřeně velká a umístěna ve středu.

Hlava je poměrně široká. Obsahuje všechny náležitosti, které jsou propracovanější. Vodorovný rozměr oka je větší než svislý, tudíž oko má realistický tvar. Uvnitř obou očí je znázorněna jako duhovka tak i panenka, chybí pouze řasy a obočí. Ústa jsou znázorněna jako půlměsíc. Uši jsou viditelné, nejsou přes ně nakresleny vlasy, ačkoliv je má postava dlouhé. Navíc jsou zvýrazněny náušnicemi.

Trup a hlavu spojuje krk, z něhož vychází paže. Ty jsou ukončeny správným počtem prstů. Na levé paži jsou zakresleny hodinky.

Nohy jsou napojené na trup ve správném místě. Levá noha je delší a zároveň širší než pravá. Postava má zřetelně znázorněné oblečení, včetně bot.

Tabulka č. 7

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový O - skór	10														

Tabulka č. 8

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Celkový F - skór	4																			

Tabulka č. 9

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	14
--	----

Popis kresby – Příloha č. 3

Lidská postava připomíná pokročilejší stádium hlavonožce. Obsahuje všechny části, které jí náleží, ale není nijak zvlášť propracovaná. Jelikož je kresba celkově zjednodušená, scházející detaily nemají velkou výpovědní hodnotu.

Velikost postavy je vzhledem k velikosti papíru nedostatečná. Kresba je malá a pokrývá jen horní polovinu čtvrtky. Je zde lehký posun k pravé straně. Oči jsou znázorněny jako dva puntíky, taktéž nos. Ústa jsou přítomna jen jako prohnutá linka, což je typické pro nezralou dětskou kresbu. Nepřiměřeně velké jsou oproti ostatním částem obličeje uši. Dle krátkých vlasů lze odhadnout, že se jedná o mužskou postavu.

Ačkoliv je kresba velmi zjednodušená, neschází zde napojení hlavy na trup pomocí krku. Paže jsou nakresleny pomocí jedné čáry, každá v jiné výšce trupu a každá má jinou délku. Obě paže jsou zakončeny správným počtem prstů, které jsou stejně jako paže znázorněny jako čárky.

Nohy jsou připojeny k trupu ve správném místě. Jsou stejně dlouhé a zakresleny opět jen pomocí jednoduché čáry. Na konci jsou dva půlkruhy, značící boty.

Tabulka č. 10

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Celkový O - skór	14														

Tabulka č. 11

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0
Celkový F - skór	14																			

Tabulka č. 12

Celkový skór (celkový O – skór + celkový F - skór)	28
--	----

Popis kresby – Příloha č. 4

Kresba znázorňuje ženskou postavu. Na druhé straně se nachází nezdařený pokus o kresbu. Místo gumování byl papír jednoduše otočen a začalo se znovu.

Postava je optimálně velká, umístěna v horní části papíru. Vedle postavy je vidět náčrt slunce, který byl nakonec vygumován.

Hlava je široká vzhledem k úzkému trupu. Obličej obsahuje všechny části, kromě uší. Ty jsou zcela vynechány. Oči jsou velmi realistické, uvnitř jsou zakresleny duhovky i panenky. Pusu představují dva plné rty, působící žensky.

Následuje krk a trup, ze kterého jsou nakresleny ve správném místě dvě paže. Na konci se nacházejí prsty, bohužel ve špatném počtu.

Nohy jsou k trupu umístěny správně, ovšem jsou vzhledem k trupu příliš dlouhé. Levá noha je delší než pravá, ale šířka se shoduje. Oděv je plně znázorněn, včetně bot.

Tabulka č. 13

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0
Celkový O - skór	8														

Tabulka č. 14

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0
Celkový F - skór	5																			

Tabulka č. 15

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	14
--	----

Popis kresby – Příloha č. 5

Stejně jako u předchozího obrázku, se na druhé straně papíru nachází nezdařený pokus kresby. Postava vyplňuje celou plochu papíru. Je umístěna mírně vlevo.

Hlava je pokrytá krátkými vlasy. Oči představují dvě kolečka vyplněna zelenou barvou. Nos je nakreslený jako puntík a uši jsou zcela vynechány. Pusa je znázorněna jako prohnutá linka vyjadřující úsměv.

Čeho si na tomto obrázku nelze nevšimnout jsou obrovské ruce tvořící polovinu kresby. Zajímavé je, že jsou nakresleny jen dlaně nikoliv celé paže. Dlaně jsou na kresbu nejnáročnější a ne vždy musí mít skrytý význam. Někdy jde jen o nedostatek kreslířských dovedností.

Trup je neobvyklého trojúhelníkového tvaru. K trupu jsou správně připojené nohy. Každá noha je jinak dlouhá, ale jsou přibližně stejně široké. Na konci dolních končetin se nachází zaoblené čtverce, znázorňující boty. Levá bota je dvakrát větší než pravá.

Tabulka č. 16

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Celkový O - skór	13														

Tabulka č. 17

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 18

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	25
--	----

Popis obrázku – Příloha č. 6

Kresba znázorňuje ženskou postavu. Velikost je optimální, umístění ve středu papíru. Náznak lehkého náklonu na levou stranu.

Hlava je téměř stejně velká jako trup. Obličej je vykreslen, obsahuje všechny náležitosti kromě uší. Ty chybí. Levé oko je trochu větší než pravé, ale v obou očích je zakreslena panenka a také řasy. Nos je nakreslen jako taková kapka. Ženské, plné rty představují ústa.

Na hlavu navazuje velmi nápadný, dlouhý a tenký krk. Trup tvoří ovál, z jehož horní poloviny vychází dvě paže, na každá straně jedna. Levá paže je široká na rozdíl od pravé, ta je tenká a o něco delší. Obě paže jsou zakončeny správným počtem prstů.

Na spodní část trupu jsou napojeny nohy, které jsou symetrické. Na obou nohách jsou nazuty boty, každá ovšem odlišného tvaru.

Tabulka č. 19

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Celkový O - skór	13														

Tabulka č. 20

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 21

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	25
--	----

Popis kresby – Příloha č. 7

Velikost postavy je nadprůměrná, pokrývá celou pravou stranu čtvrtky. Kresba připomíná spíše mužskou postavu.

Hlava se velikostí rovná trupu. Oči nemají stejný tvar ani velikost. Ovšem jsou v nich znázorněny duhovky, panenky a nad očima se nachází řada čárek připomínající řasy. Nos je rozdělen do dvou částí. Od očí vedou směrem dolů dvě lehce prohnuté čáry, zvyrazňující délku nosu. Následuje mezera, po které je zakreslena vlnovka představující pravděpodobně nosní díry. Ústa jsou neurčitého tvaru, avšak úsměv je zřejmý. Jsou poměrně větší než ostatní náležitosti obličeje a umístěny spíše v levé části. Uši byly zprvu nakresleny velké, ale na správném místě, na úrovni očí a nosu. Poté byly vygumovány, zmenšeny a přemístěny na úroveň čela.

Nepřehlédnutelný je mohutný krk, které je přibližně stejně dlouhý jako trup. Ten je znázorněn jako čtverec, z něhož vychází ve správném místě paže. Levá paže je zakončena pěti prsty, pravá paže se celá nevešla na papír.

Na trup navazují nohy, které jsou symetrické a na konci zahnuté. Toto zahnutí představuje chodidla či boty.

Tabulka č. 22

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	0
Celkový O - skór	9														

Tabulka č. 23

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	0
Celkový F - skór	11																			

Tabulka č. 24

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	20
--	----

Popis kresby – Příloha č. 8

I u této kresby se vyskytl jev, kdy se dítě při nezdařeném pokusu o kresbu, nenamáhalo s gumováním a začalo kreslit na druhou stranu čtvrtky. Postava představuje muže, pokrývá téměř celou plochu papíru A4 a je umístěna lehce v levé polovině.

Hlava je velmi malá vzhledem k velikosti zbytku těla. Oči jsou nakresleny jako dva kruhy, nos jako takový ptačí zobáček a ústa jako prohnutá linka vyjadřující úsměv. Uši jsou dokresleny pastelkou, kterou byl vybarvován obličej. Nejsou příliš viditelné kvůli přetahování linií, a proto jsou začmárány.

Hlava je napojená dlouhým krkem na trup, který je ve tvaru velkého obdélníku. Pod úrovní ramen jsou připojeny paže. Levá paže je o trochu výše než pravá a také je kratší. Pokud by byla stejně dlouhá jako ta pravá, nevešla by se na papír celá. Každá ruka obsahuje jiný počet prstů.

Nohy jsou zakreslené, jakoby začínaly v dolní třetině trupu a tím pádem vypadají, že prorůstají skrz. Ovšem jsou stejně dlouhé a i přibližně stejně široké. Postava je obuta do nepřiměřeně velkých bot.

Tabulka č. 25

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0
Celkový O - skór	9														

Tabulka č. 26

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Celkový F - skór	5																			

Tabulka č. 27

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	14
--	----

Popis kresby – Příloha č. 9

Mužská postava pokrývá celou plochu papíru, je nadprůměrně velká, umístěna na středu a je nakreslena jako sedící na židli. V této kresbě, jako v jediné, je zaznamenán pokus o kresbu postavy z profilu. Z tohoto důvodu je formální skór tak nízký.

Hlava má větší šířku než délku. Oči představují jen dvě tečky, osoba má ale nasazené brýle. Nos je také zakreslen jen jako puntík. Ústa tvoří půlkruh, což dodává postavě výraz úsměvu. Uši jsou přítomny na správném místě.

Opět se zde nachází dlouhý krk, který je napojen na trup ve tvaru obdélníku. Jelikož je zde zřejmá snaha o kresbu profilu, končetiny nejsou správně umístěné. Obě paže vychází z pravé strany trupu, jedna je silnější než druhá. Tím se autor asi snažil znázornit, která ruka je blíže. Prsty nejsou viditelné, protože postava drží nějaké ovládací ke hře.

Noha je nakreslena jen jedna a je zakončena obrovskou botou.

Tabulka č. 28

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Celkový O - skór	11														

Tabulka č. 29

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 30

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	23																			
--	----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Popis kresby – Příloha č. 10

Kresba znázorňuje mužskou postavu. Ta je velmi podlouhlá, nepřiměřeně protáhlá, umístěna na středu čtvrtky.

Hlava je příliš malá vzhledem k protaženému tělu. Na obličejí jsou nakresleny dva kroužky představující oči, jeden velký puntík jako nos a ústa jakou opět jen prohnutá linka vyjadřující úsměv. Mnohem výraznější jsou uši. Ty mají stejnou velikost jako samotná hlava a jsou zvýrazněné ušní otvory.

Hlava je spojena s trupem prostřednictvím krku. Trup i horní končetiny jsou příliš dlouhé a protažené. Tvar trupu byl několikrát opravován, je viditelný větší počet linií. Trup je tvaru obdélníka, v místě ramen se napojují stejně dlouhé paže zakončené správným počtem prstů.

Nohy jsou správně napojené, ale vzhledem k velikosti těla jsou velmi krátké. Každá noha má jiný tvar, ale délka je přiměřeně stejná. Dolní končetiny jsou obuty.

2. TŘÍDA

Tabulka č. 31

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Celkový O - skór	13														

Tabulka č. 32

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 33

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	26
--	----

Popis kresby – Příloha č. 11

Postava vyplňuje téměř celou plochu papíru, je posunuta lehce do levé strany. Díky nakreslenému drdolu a květovanému oděvu je zřejmé, že se jde o ženskou postavu.

Hlava je vzhledem k tělu většího rozměru. Oči jsou znázorněny jako dva kruhy a ačkoliv tvarem neodpovídají realitě, jsou v nich zakresleny modré duhovky a panenky. Nos má tvar bumerangu a uši byly zcela vynechány. Úsměv je nakreslen jako srp měsíce a znázorňuje velice široký úsměv.

Krk je vynechán a hlava navazuje ihned na trup. Ten je ve tvaru velkého oválu. V místě ramen jsou paže, které jsou viditelně několikrát opravované. I přes několik oprav je pravá paže o něco širší než ta levá, délka je stejná. Dlaně jakou nakresleny jako kruhy a prsty tvoří pět oválů.

Nohy jsou vzhledem k trupu krátké, ovšem jsou stejně dlouhé i široké. Dva naležato nakreslené ovály na konci každé nohy představují boty. Oblečení je zřetelně znázorněné včetně rukávů, nohavic a obuvi.

Tabulka č. 34

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1
Celkový O - skór	11														

Tabulka č. 35

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový F - skór	10																			

Tabulka č. 36

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	21
--	----

Popis kresby – Příloha č. 12

Stejně jako se tento prvek objevil i v 1. třídě, i zde se autor kresby rozhodl nezdařený pokus o kresbu postavy ponechat na druhé straně papíru a začít znovu na otočené straně. I na této kresbě jsou viditelné opravy, především v oblasti trupu a paží.

Mušská postava se nachází v horní polovině papíru, je umístěna na středu ovšem velikostně je malá.

Hlava je příliš velká vzhledem k velikosti zbytku těla. Oči jsou opět nakresleny jako dva kruhy, malá svislá čárka představuje nos a uši chybí stejně jako u předchozí postavy. Ústa znázorňuje kruh, do kterého jsou vkresleny obloučky symbolizující zuby. To vše působí dojem, že postava křičí či se raduje.

I zde je absence krku a na hlavu navazuje trup. Ten je nakreslen jako malý obdélník vzhledem k hlavě. Ruce jsou nakresleny v rozpažení, délka ani proporce se ale neshodují. Taktéž počet prstů je nesprávný.

Nohy navazující na trup jsou též nesymetrické, ale velikost bot se shoduje. Postava má zcela znázorněné oblečení.

Tabulka č. 36

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový O - skór	10														

Tabulka č. 37

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1
Celkový F - skór	13																			

Tabulka č. 38

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	23
--	----

Popis kresby – Příloha č. 13

Kresba je střední velikosti, nachází se uprostřed a spíše v horní polovině čtvrtky. Pod kresbou je viditelná původní postava, která byla vygumována. Byl přítomen i popis jednotlivých částí těla, cituji: „ramena, loget, prst“.

Hlava je přiměřeně veliká vzhledem k tělu. I v této kresbě oči představují dva kruhy, nos je nakreslen jako malá trojúhelník a uši jsou nakresleny do špičky, tudíž připomínají elfí uši. Srp měsíce představuje ústa se zřetelným znázorněním zubů.

Krk spojuje hlavu s trupem. Na trupu jsou přítomny aspekty, které ještě nebyly na jiné kresbě zaznamenány, jako jsou bradavky. Paže jsou rozpažené, na obou koncích je správný počet prstů.

Nohy jsou krátké vzhledem k tělu, ovšem jsou totožné. Místo bot je stejně jako na rukách nakresleno pět prstů na každé noze. Jelikož je nakreslen spodní díl plavek a jen díky komentáři autora „plafky“ víme, že jde skutečně o plavky, v kombinaci s krátkými vlasy, usuzujeme, že se jedná o kresbu muže.

Tabulka č. 39

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1
Celkový O - skór	11														

Tabulka č. 40

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	1
Celkový F - skór	13																			

Tabulka č. 41

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	24
--	----

Popis kresby – Příloha č. 14

Postava zabírá téměř celou plochu čtvrtky a je umístěna mírně v levé polovině. I zde jsou viditelné četné opravy a gumování.

Velikost hlavy je úměrná velikosti těla. Opět jsou oči nakresleny jako dva kroužky. Nos je malá ovál ve středu hlavy, uši nejsou nakresleny. Pusu představuje trochu zdeformovaný půl kruh, ve kterém je nakreslena červená čárka představující patrně jazyk.

Hlava je na trup napojena prostřednictvím krku. Trup je velký, zaoblený obdélník. Paže jsou připojeny ve správném místě a mají téměř stejné proporce, levá paže je o trochu širší. Počet prstů je na obou rukách nesprávný.

Nohy jsou velmi krátké, symetrie a proporce se ovšem shodují. Postava je obuta do červených bot a je zcela oblečena do pruhovaného oděvu.

Tabulka č. 42

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Celkový O - skór	15														

Tabulka č. 43

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0
Celkový F - skór	16																			

Tabulka č. 44

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	31
--	----

Popis kresby – Příloha č. 15

Postava představuje ženu. Kresba je již na první pohled detailně propracovaná, má správnou celkovou velikost a nachází se mírně v levé části papíru. I zde si nelze nevšimnout častého gumování a opravování jednotlivých částí těla.

Hlava je veliká oproti trupu. Vlasy jsou nakreslené sepnuté do drdolu. Oči mají realistickou podobu, jsou nakresleny duhovky, panenky, řasy ale i oční stíny. Ústa představuje prohnutá linka vyjadřující široký úsměv. Uši nejsou přítomny.

Krk je ozdoben nějakým náhrdelníkem. Pravá paže je silnější a delší než ta levá, počet prstů je shodný a správný na obou rukách.

Nohy jsou správné délky, jsou stejné délky, levá noha je prohnutá. Postava má boty a je zcela oděna.

Tabulka č. 45

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový O - skór	10														

Tabulka č. 46

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 47

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	22
--	----

Popis kresby – Příloha č. 16

Na druhé straně papíru se nachází nezdařený a nedokončený pokud o kresbu postavy. A i u dokončené kresby jsou jasně viditelné vygumované čáry. Mužská postava je středně velká, umístěna v levé polovině čtvrtky.

Hlava je téměř stejně velká jako trup i oválný tvar je shodný. I oči jsou oválovitého tvaru. Ústa znázorňuje prohnutá čára vyjadřující úsměv a uši jsou nakresleny velké se zvýrazněnými ušními otvory. Toto ztvárnění obličeje je jedinečné díky zakreslení d'olíčku na bradě.

Na hlavu navazuje trup, ze kterého vystupují dvě paže mířící vzhůru. Paže jsou stejně dlouhé i široké a obě jsou zakončené pěti prsty.

Pravá noha je kratší než ta levá a na obou nohách jsou nazuté boty.

Tabulka č. 47

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1
Celkový O - skór	9														

Tabulka č. 48

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1
Celkový F - skór	12																			

Tabulka č. 49

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	21
--	----

Popis kresby – Příloha č. 17

I když to nebylo potřeba, na této kresbě se nachází hned dvě kresby. Obě postavy jsou totožné, liší se jen velikostí. Postavy symbolizují policisty, jsou umístěné v horní části čtvrtky.

Hlavy je velká vzhledem ke zbytku těla. Chybí nos a uši. Jako u předchozích kreseb jsou oči nakresleny jako dva kruhy a ústa jako prohnutí linka.

Je pozorovatelná absence krku. Obdélník představuje trup, paže jsou rozpažené a levá paže drží výstražnou plácačku. Pravá ruka má tři prsty, levá čtyři.

Levá noha je silnější, ale délka obou nohou je stejná. Na nohách jsou nepřiměřeně dlouhé boty. Postava je oblečena do policejní uniformy, na hrudi je odznak a kolem pasu je opasek s připnutým obuškem a pouzdrem.

Tabulka č. 50

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Celkový O - skór	9														

Tabulka č. 51

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0
Celkový F - skór	8																			

Tabulka č. 52

Celkový skór (celkový O - skór + celkový F - skór)	17
--	----

Popis kresba – Příloha č. 18

Tato kresba postavy vypadá zjednodušeně. Velikost je přiměřená a umístěna je na středu.

Velikost hlavy je stejná jako velikost trupu. Na hlavě byla nakreslena korunka, ale poté byla vygumována. Obličej postrádá nos i uši. Dva puntíky představují oči a ústa jsou opět prohnutá linka.

Hlavu s trupem spojuje krk. Trup tvoří kruh, zhruba v jeho polovině z něj vychází paže. Levá je delší než pravá, prsty jsou znázorněny jako pět čárek.

Nohy mají stejnou délku, pravá je o trochu širší. Dva kruhy zakončující dolní končetiny symbolizují obuv.

1. třída celkově – Obsahová část

Tabulka č. 53

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	10	10	10	9	3	4	9	1	9	9	6	10	10	7	2
Celkový O - skór	109														

Formální část

Tabulka č. 54

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	5	0	2	3	9	6	7	3	8	6	3	0	4	9	9	8	5	6	4	0
Celkový F - skór	97																			

2. třída celkově – Obsahová část

Tabulka č. 55

O - části	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Body	8	6	8	6	1	2	8	2	8	8	5	8	8	5	5
Celkový O - skór	88														

Formální část

Tabulka č. 56

F - části	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Body	1	0	3	1	8	7	8	2	8	7	6	0	2	7	8	8	5	7	6	3
Celkový F - skór	97																			

Mezi kresbami lidských postav dětí z první a z druhé třídy se neobjevují žádné enormní rozdíly.

Ani u jedné skupiny nebyla nakreslena postava z profilu. V teoretické části v kapitole „Vývoj kresby“ bylo zmíněno, že profil se objevuje mezi sedmým až devátým rokem.

Tudíž tyto děti mají na kresbu postavy z profilu ještě čas.

V obou skupinách kreslily děti příliš velké hlavy vzhledem ke zbytku těla. Obličejová část nebyla nijak zvlášť detailně zpracovávána, ale měla většinou všechny náležitosti, které jí patří. Ve druhé třídě se vyskytuje propracovanější a zřetelně rozdělené oblečení.

Formální skór se shoduje, což je nejspíše zapříčiněno rozdílným počtem žáků v jednotlivých třídách.

7. Typické rysy kreseb dětí s vadami řeči

Výzkumný vzorek osmnácti dětí s vadami řeči nám poskytl kresby lidských postav, ze kterých jsme na základě rozboru vyvodili několik rysů. Domníváme se, že následně popsané rysy a znaky jsou typické právě pro kresbu lidské postavy dětmi trpícími poruchami tohoto typu.

Pár znaků se opakovaně objevovalo v převážné většině kreseb. Jedním z nich je zobrazení úst jako jednoduché prohnuté linky vyjadřující úsměv. Především v kresbách druháků byla výrazná absence uší, zatímco prvňáci se uši ve větší míře snažili nějakým způsobem zvýraznit či na ně upozornit prostřednictvím jejich velikosti. Mnoho dětí mělo totožné ztvárnění očí, které představovaly dva kruhy s tečkami uvnitř, někdy byly i tečky symbolizující panenky vynechány. Oči neměly příliš realistický tvar.

Trup dětí kreslily buď jako ovál nebo obdélník. V některých kresbách už měl trup realistickou podobu a jeho tvar je tedy těžko pojmenovatelný. Propojení hlavy s trupem nemělo vždy ty správné proporce. Krk byl nápadně dlouhý a tenký. Toto ztvárnění krku ovšem nebylo přítomno ve většině jen v několika kresbách. Prsty na rukách měly ve velké míře podobu okvětních lístků.

Většina postav na ploše byla umístována na střed nebo spíše do levé strany, a pokud byla kresba menšího formátu, byla umístěna v horní polovině papíru. Velmi časté a dosti viditelné bylo gumování a opravování jednotlivých částí těla. Někdy se s gumováním děti ani nenamáhalo, otočily papír na druhou stranu a začaly kreslit znovu.

Zdeněk Altman sepsal příručku „Kresba lidské postavy“, kde interpretuje různé kresebné ztvárnění částí lidského těla. Dle této příručky bude představen Altmanův pohled na výše sepsané rysy kreseb dětí s vadami řeči.

Kresba úst jako prohnutá linka vyjadřující úsměv je znakem nezralé dětské kresby, zaostalosti či nucené a nepřírozené srdečnosti. Nápadně kreslené nebo zvýrazněné uši mohou být interpretovány jako přecitlivělost, ostražitost, nedůvěra nebo podezíravost. Takovéto uši v kombinaci se zvětšenou kresbou očí mohou ukazovat na snížené sebevědomí. Příliš velké uši vzhledem ke zbytku hlavy signalizují citlivost ke kritice, vztahovačnost nebo také sluchový handicap. Altman nepřikládá absenci uší žádný velký význam, jelikož bývají v celku dosti často vynechávány.

Ztvárnění očí, jež se vyskytovalo ve většině analyzovaných kreseb, není v Altmanově příručce nějakým způsobem interpretováno. Pouze je zde zmínka, že oči kreslené jako puntíky mohou být projevem regrese nebo infantilnosti. Pokud nejsou zakresleny panenky uvnitř očí, může jít o náznak introvertního sklonu či nezáměr o vnímání svého okolí.

Altman spojuje trup se základními pudy a většinou se zde objevuje tendence kreslit tělo podobné tomu vlastnímu. Často opravovaný trup poukazuje na nespokojenost s vlastním tělem a nadměrné zabývání se svou postavou. Hranaté tělo zdůrazňuje mužnost, kulatý trup je známka pasivity a opět možné regrese. Krk je symbolické propojení intelektu a emocí. Tenký a nápadně dlouhý krk se může interpretovat jako pocit nějaké tělesné slabosti. Prsty kreslené jako plátky lístků květin poukazují na pocity nedostačivosti a nespokojenosti.

Velikost kresby odráží míru sebeoceny, sebehodnocení a sebevědomí. Malá postava je známkou nejistoty a nízkého sebevědomí. Umístění kresby k levé straně plochy papíru symbolizuje orientaci na sebe, introverzi nebo odtazeni se od okolního světa. Posunutí směrem nahoru značí určitou míru optimismu. Opravování a překreslování je projev nejistoty či nespokojenosti s danou částí těla. Může jít i o usilování o dokonalost či zlepšení.

I podle Altmanovi interpretace je možné si některé výše zmíněné rysy kreseb dát do souvislosti se samotnou vadou řeči.

Ačkoliv by se dalo předpokládat, že se tyto děti zaměří na oblast úst, jelikož se v reálném životě musí stále soustředit na pusu, jak ji správně otvírat a manipulovat s mluvídky. Většina dětí právě ústům nevěnovala téměř žádnou pozornost, jen je nějakým způsobem odbyla. Toto odbytí se projevovalo převážně v té podobě, že ústa byla kreslena jen jako prohnutá linka vyjadřující úsměv a více pozornosti už ústům věnováno nebylo. Ústům sice nebyla věnována tak velká pozornost, jak by se očekávalo. Ale jsou přítomny na každé kresbě, v žádném výtvarném projevu ústa nechybí.

Především ve druhé třídě je u kreseb výrazná absence uší. Děti už jsou starší a lépe rozpoznají kritiku, více si uvědomují, vnímají časté opravy a upozorňování na to, co dělají špatně. Nepřítomnost uší by mohla být interpretována jako nechut' slýchat další kritiku a připomínky, co dítě dělá nesprávně. Ačkoliv Zdeněk Altman tvrdí, že nepřítomnosti uší by se neměl přiřkládat větší význam, v tomto výzkumném vzorku je absence uší celkem výrazná, že jí jistý význam přepisujeme.

Jak v první tak i ve druhé třídě je jasně viditelné časté opravování a gumování. Tyto opravy, gumování a upravování jiné kreslené části těla než jsou ústa, mohou být

interpretovány jako snaha o zlepšení. Tyto děti se snaží o zlepšení právě v řeči, v ovládnání svých mluvidel. Zatím však ještě nejsou schopni mít to plně pod svou kontrolou. Proto se snaží být lepší v jiné oblasti, když řeč zatím není jejich silnou stránkou.

Závěr

V této bakalářské práci s názvem „Kresba u dětí s vadami řeči“ byl teoreticky popsán význam a vývoj kresby. Dále jsme se věnovali jejímu diagnostickému využití a interpretaci jednotlivých částí kresby lidské postavy. V rámci této kapitoly bylo představeno i několik kresebných testů, z nichž jeden byl využit v praktické části.

Jelikož je tato práce zaměřená na děti s vadami řeči, několik kapitol teoretické části je věnováno právě řeči, jejímu rozvoji a popisu několika vybraných poruch řeči. Závěrečná kapitola teoretické části se snaží o uvedení a popis této problematiky v českém prostředí.

Jak jsem již zmínila, kresebný test popsáný v teoretické části byl použit v části praktické. Konkrétně jde o modifikaci testu F. Goodenoughové z roku 1982 od Václava Šturmy a Marie Vágnerové. Tento test byl využit především pro získání většího přehledu o přítomnosti či nepřítomnosti důležitých náležitostí lidské postavy a také pro větší přehlednost úrovně kvality jednotlivých položek. Metoda nebyla využita za účelem kvantifikovat kresbu a její části, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Cílem bylo objevit nějaká specifika kreseb dětí s vadami řeči. Zjistit do jaké míry žáci logopedických tříd 11. ZŠ v Plzni svůj handicap promítají, a zda vůbec ho promítají, do kresby.

Kresby od těchto žáků byly tedy vyhodnocovány podle příručky kresby lidské postavy od Šturmy a Vágnerové a také stručně popsány.

Na základě rozborů a analýz jednotlivých kreseb bylo objeveno několik typických rysů kreseb těchto dětí s poruchou řeči. Pro zobecnění těchto výsledků by byla nutná další výzkumná šetření na mnohem větším vzorku dětí trpícími vadami řeči, které by byly porovnávány s kontrolní skupinou, a šetření by bylo realizováno především metodami kvantitativního charakteru.

Ačkoliv se většinou předpokládá, že ta část těla kde se ve skutečnosti vyskytuje handicap, by měla být propracovaná a měla by na ni být upnutá pozornost. Zde se ukázal pravý opak. Vady v oblasti mluvidel se v kresbách úst nepromítly nějakým výrazným vykreslením.

Empirická část bakalářské práce ukázala, že v tomto výzkumném vzorku dětí trpícími poruchami řeči se skutečně objevily prvky, které mohou mít souvislost a být ovlivněny samotnou vadou řeči.

Přílohy obsahují ukázky kreseb dětí s vadami řeči a také velmi důležitou součást výzkumného šetření s nezletilými dětmi informovaný souhlas zákonného zástupce dítěte.

Doufám, že tato práce poskytne zajímavé podněty pro další výzkumnou činnost v oblasti řečových vad v souvislosti s kresbou.

Resumé

Hlavní téma bakalářské práce představuje kresba lidské postavy u dětí s vadami řeči, její rozbor a analýza. Práce je rozdělena do sedmi kapitol. Teoretická část poskytuje obecné informace o kresbě, o jejích jednotlivých vývojových stádiích, o diagnostickém využití. Zároveň informuje i o vadách řeči, o samotném vývoji řeči a je zde i zmínka o logopedii, jako o vědě zabývající se poruchami řeči. Také se snaží o uvedení do problematiky a o popis současného stavu poznání na českém území. Praktická část se zaměřuje na rozbor kreseb lidské postavy u dětí navštěvujících 1. a 2. logopedickou třídu prvního stupně 11. Základní školy v Plzni. Díky výzkumnému šetření bylo objeveno několik rysů kreseb těchto dětí. V příloze jsou k prohlédnutí kresby, které byly analyzovány.

Summary

The main theme of the bachelor thesis is the drawing of human figures in children with speech defects, its analysis. The thesis is divided into seven chapters. The theoretical part provides general information about the drawing, its individual stages of development, and the diagnostic use. He also informs about speech defects, speech development, and speech therapy, as a speech disorder. It also tries to introduce into the issue and to describe the current state of knowledge on the Czech territory. Practical part focuses on the analysis of drawings of human figure in children attending 1st and 2nd logopedic class of the first stage 11. primary schools in Pilsen. Several features of these children's drawings have been discovered through the research. The drawings that were analyzed are shown in the supplement.

Zdroje – Literatura

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. Dětská naučná edice. ISBN 80-251-0977-1.
- BUBENÍČKOVÁ, Milena. *Koktavost: metoda reedukace*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-145-8.
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.
- COGNET, Georges. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0499-2.
- DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte: [dětská kresba z pohledu psychologie]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.
- HARTMANN, Boris a Michael LANGE. *Mutismus v dětství, mládí a dospělosti: rádce pro rodinné příslušníky, postižené, terapeuty a pedagogy*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-021-.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Terapie v logopedii*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4463-0.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2005. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-056-9.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Opožděný vývoj řeči: Dysfázie : metodika reedukace*. Praha: Septima, 2002. ISBN 80-7216-177-6.
- LECHTA, Viktor. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-961-5.
- LECHTA, Viktor. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.
- LECHTA, Viktor a kol. *Logopedické repetitorium*. Bratislava: Slov. ped. nakl, 1990. ISBN 8008004479.
- LIPNICKÁ, Milena. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní: preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-244-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
- MLČÁK, Zdeněk. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum, 1996. Tematický sešit. ISBN 80-86058-05-0.

- PEUTELSCHMIEDOVÁ, Alžběta. *Logopedické minimum*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1233-0.
- PŘINOSILOVÁ, Dagmar. *Vybrané okruhy speciálně pedagogické diagnostiky a její využití v praxi speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3354-1.
- SLAVÍK, J. *„Utváření a interpretování symbolu v arteterapii, (In Současná arteterapie v České republice a v zahraničí.)* Praha : Univerzita Karlova, 2000. 200 s. ISBN 80-7290-004-8.
- SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 3. upr. vyd. Praha: SPN, 1989. Knižnice speciální pedagogiky.
- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.
- SVOBODA, Mojmír, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-566-0.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.
- ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6.
- ŠTURMA, Jaroslav a Marie VÁGNEROVÁ. *Kresba postavy: (modifikace testu F. Goodenoughové)*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, 1982. T.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- ALTMAN, Zdeněk. Příručka „Test kresby postavy“, 1998

Internetové zdroje

- https://is.muni.cz/th/385433/pdf_b/BAKALARKA.pdf
- https://is.muni.cz/th/190547/pdf_m/Diplomova_prace.pdf

Přílohy

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

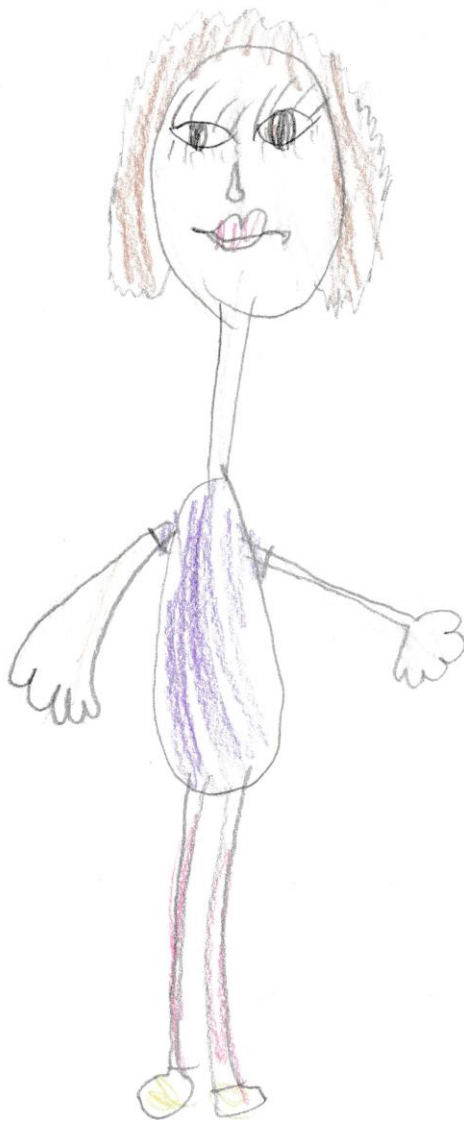
Příloha č. 4

Příloha č. 6

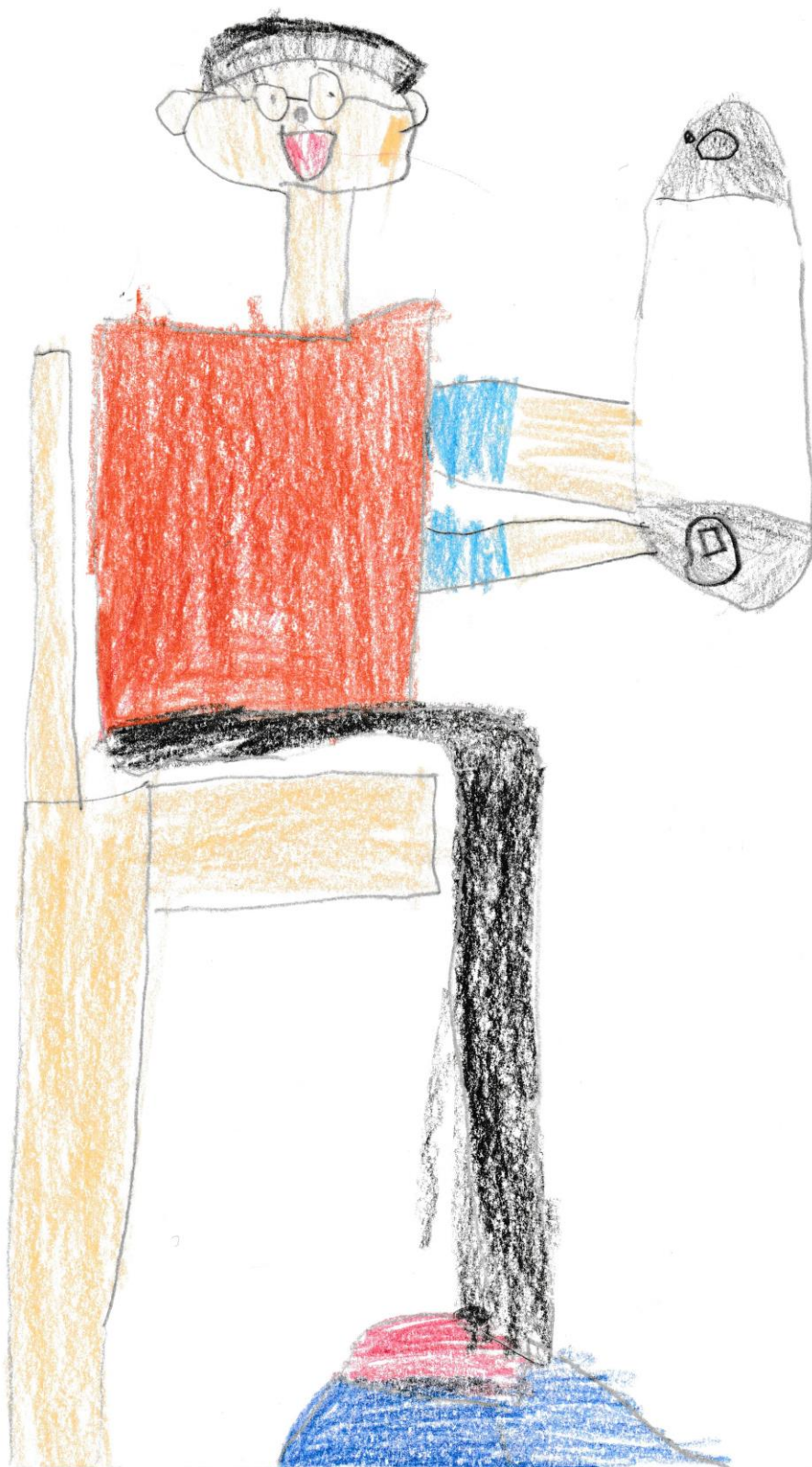
—

Příloha č. 7

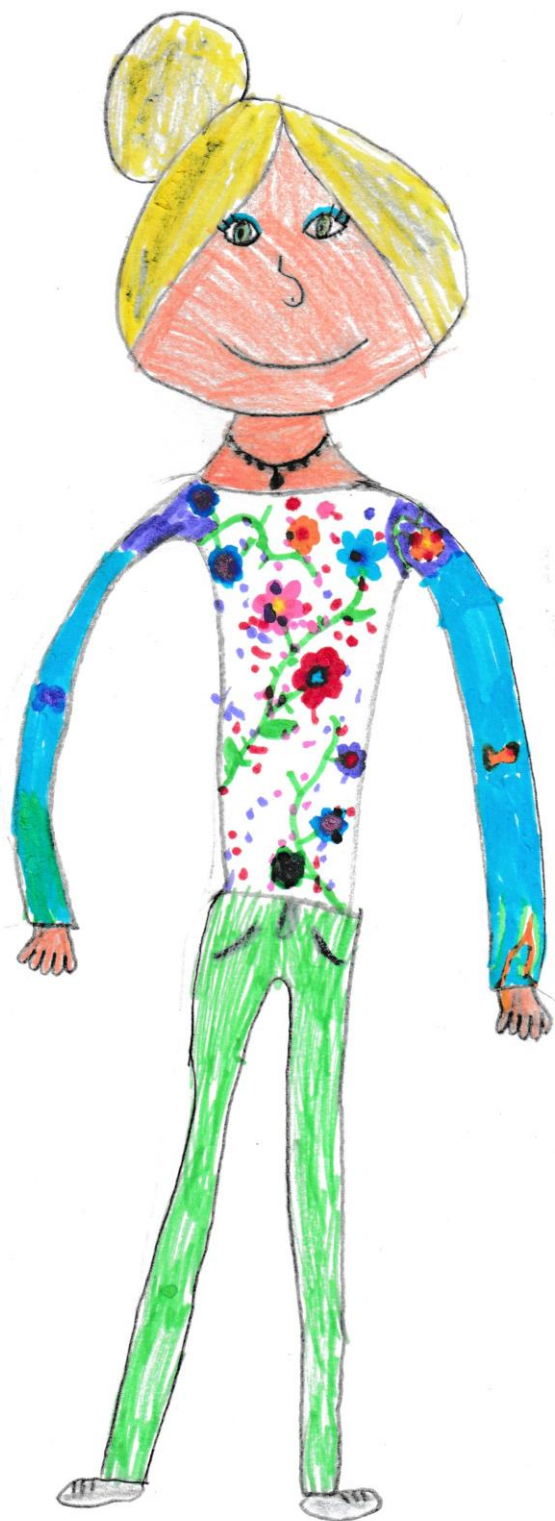

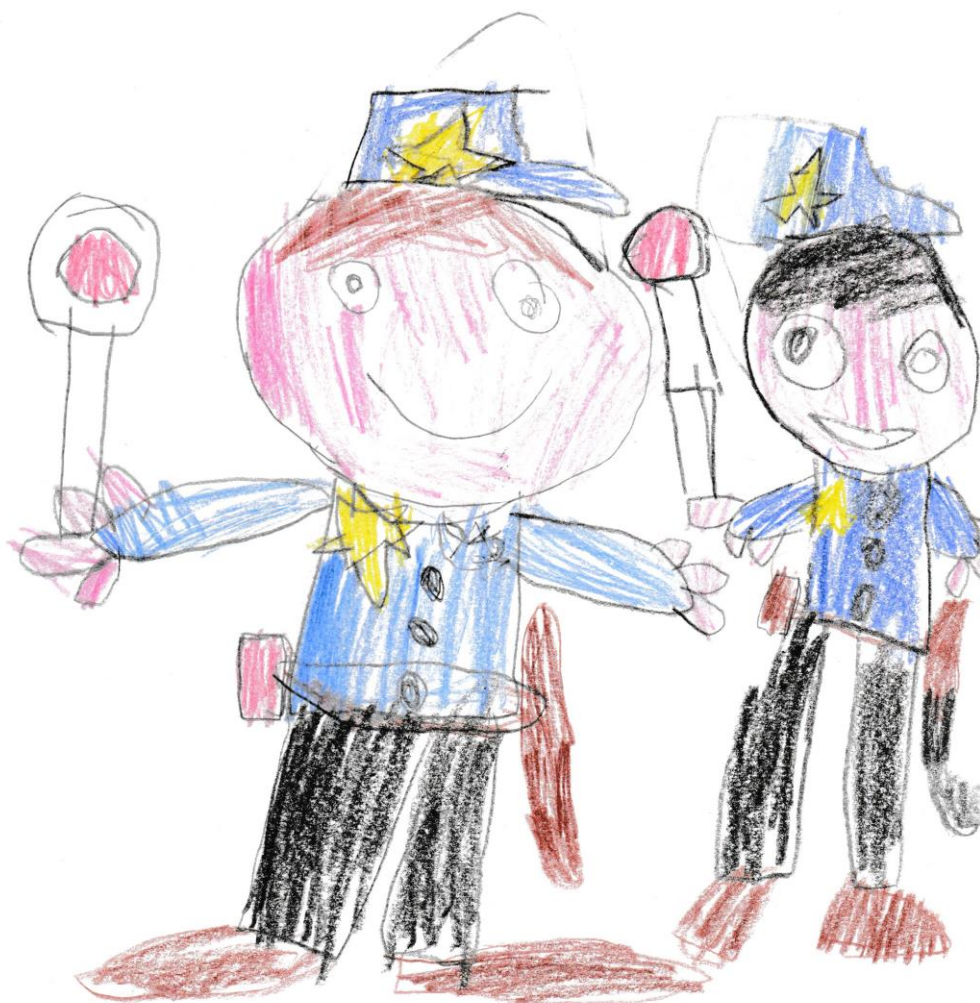

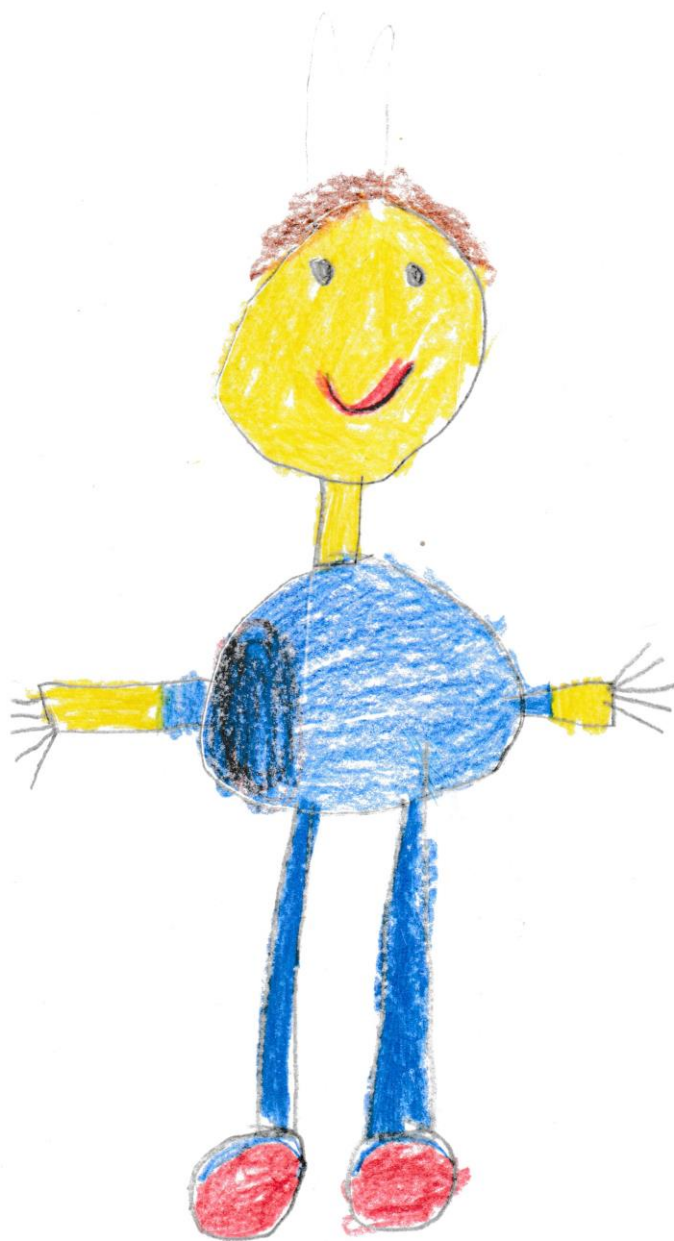

Příloha č. 19 – Informovaný souhlas pro zákonného zástupce dítěte

Informace pro zákonného zástupce dítěte – vyjádření souhlasu/nesouhlasu s účastí dítěte na výzkumu

Vážení rodiče,

jsem studentka Západočeské univerzity v Plzni. Studuji obor Psychologie se zaměřením na vzdělávání, jsem ve třetím ročníku a právě píši svou bakalářskou práci s názvem Kresba u dětí s vadami řeči. Hledám souvislosti mezi vývojem kresby a vadami řeči, zda se porucha řeči může nějak projevit v kresbě dítěte.

Pro vypracování výzkumné části bakalářské práce bych potřebovala, aby se vaše dítě stalo součástí mého výzkumného vzorku. Jedná se o jednorázovou akci. Dítě se bude podílet na výzkumu tím, že nakreslí jednu kresbu lidské postavy, která bude později analyzována. Kresby budou sloužit čistě ke studijním účelům. Vše bude samozřejmě anonymní, žádná jména ani jiné osobní údaje nebudou zveřejňovány. Pokud byste vyžadovali nějaké potvrzení z mé školy, že se jedná čistě o studijní účely a výsledky či výtvoři dětí nebudou nějak zneužity, určitě by to nebyl problém.

V případě jakýchkoliv dotazů se na mě neváhejte obrátit.

Kontakt:

Nikola Malášková

email: malaskov@students.zcu.cz

telefon: 602 220 664

Souhlasím s tím, aby se můj syn/moje dcera zúčastnil/a výše popsaného výzkumného šetření.

ANO x NE

(*nehodící se, škrtněte)

Datum

Podpis zákonného zástupce